

Eesti elanike keskkonnaõiguse- alase teadlikkuse uuring

Raport

KLASTER

uuringukeskus

**Tartu
2013**

Sisukord

1.Sissejuhatus	3
2.Kokkuvõte	4
3.Metoodika	6
3.1.Ülevaade vastajatest	6
3.1.1.Fookusgrupid	6
3.1.2. Elanikkonna anketeerimine	7
4.Tulemused	9
4.1.Üldine keskkonnateadlikkus ja huvi keskkonnainfo vastu	11
4.1.1.Side ümbritseva keskkonnaga	11
4.1.2.Huvi keskkonnainfo vastu	12
4.1.3.Informeeritus keskkonna seisundist oma elukohas	14
4.2.Keskkonnaküsimuste õiguslik regulatsioon	17
4.2.1.Hoiakud keskkonnavaldkonna reguleerimise suhtes	17
4.2.2.Teadlikkus keskkonnaalastest õiguslikest regulatsioonidest	19
4.3.Faktiteadmised	23
4.4.Keskkonnaalase info kättesaadavus	25
4.4.1.Teadlikkus oma õigustest keskkonnainfo hankimisel	25
4.4.2.Kogemused informatsiooni otsimisega	26
4.4.3.Infoallikad	27
4.4.4.Keskkonnaekspertide hinnangud infoallikatele	29
4.5.Keskkonnaasjade otsustamises osalemine	30
4.5.1.Hinnangud oma võimalusele kaasa rääkida otsustusprotsessides	30
4.5.2.Kokkupuude enda elukeskkonda mõjutavate otsustega	34
4.5.3.Teadlikkus enda õigustest otsustusprotsessides osalemisel	36
4.5.4.Teadmised igapäevaste õigustest menetlustes osalemisel	40
4.5.5.Kokkupuude menetlusteadetega ning osalemine menetlustes	41
4.5.6.Ekspertide hinnangud takistustele otsustusprotsessides osalemisel	43
4.6.Ekspertide ideed osaluspraktika parandamiseks	49
5.LISA I: Vastused avatud küsimustele	51

1. Sissejuhatus

Uuringukeskus Klaster viis perioodil aprill-august 2013 läbi Eesti elanikkonna keskkonnaõiguse-alase teadlikkuse uuringu, mille eesmärk oli välja selgitada:

- Eesti elanike üldine teadlikkus keskkonnaküsimuste õiguslikust regulatsioonist;
- Eesti elanike teadlikkus enda subjektiivsetest õigustest (õigus saada keskkonnateavet, õigus osaleda otsuse tegemisel jne);
- Eesti elanike kokkupuude keskkonnaõiguse rakendamisega;
- keskkonnaõigusega kokku puutunud elanike kogemused vastavate teadmiste hankimisel ning praktikas kasutamisel.

Uuringu tellijaks oli SA Keskkonnaõiguse Keskus (www.k6k.ee). Uuringu läbiviimist toetas SA Keskkonnaõiguse Keskus juhitava projekti „Eesti elanike keskkonnaõiguslase teadlikkuse uuring“ osana SA Keskkonnainvesteeringute Keskus. Käesolev aruanne annab ülevaate uuringu tulemustest teksti ja tabelite kujul.

2. Kokkuvõte

Uuring Eesti elanike keskkonnaõiguse alasest teadlikkusest viidi läbi kahes etapis: esmalt intervjueriti fookusgruppides keskkonnaõigusega kokku puutunud inimesi ning teises etapis anketeeriti valim Eesti elanikkonnast veebipaneelis. Uuringu tulemustest selgus, et:

- Enamik vastajatest peab ennast keskkonnateadlikuks, hindab enda sidet loodusega oluliseks ning arvestab oma tegemistes keskkonnaga.
- Suuremale osale vastajatest pakub huvi keskkonnaalane info, kuid huvi erinevate keskkonnainfo valdkondade vastu varieerub. Kõige enam ollakse huvitatud sellest, mil määral keskkonnaseisund mõjutab inimese tervist ning milline on keskkonna seisundi kvaliteet (vastavalt 65% ja 63% on väga huvitatud). Märgatavalt vähem on inimestel huvi keskkonna seisundit mõjutavate tegurite vastu ning meetmete vastu keskkonna seisundi parandamiseks (mõlemal puhul on väga huvitunud 34%). Võrreldes neid tulemusi eelnevalt läbiviidud uuringute tulemustega ei ilmne arvestatavaid muutusi vastajate huvis keskkonnainfo vastu.
- Pooled vastanutest peavad end piisavalt informeerituks üldiselt looduskeskkonnast oma elukohas. Hinnangud enda informeeritusele on aga madalamad konkreetsete keskkonnateemade puhul nagu veekogude seisund (42% peab end piisavalt informeerituks), õhu seisund (31%) ning liiklusrasvumise tase (27%).
- Pea kolmandik vastajatest peab seaduste rolli keskkonnavaldkonna reguleerimisel väga oluliseks ning ca kaks kolmandikku üsna oluliseks (kokku 89% vastajatest). Kolmandik on ka täielikult nõus mõttega, et keskkonna kaitsmiseks peaksid olema karmimad seadused, pigem nõustub sellega veel 36%.
- Hinnangutest oma teadlikkusele keskkonnaalastest õiguslikest regulatsioonidest selgus, et rohkem ollakse kursis nõu igapäevase elu regulatsioonidega (jäätmeäritlus, looduses liikumine), ootuspäraselt vähem teatakse aga spetsiifilisemate valdkondade kohta nagu metsamajandus, kalastamine, kaevandamine. Kõige vähem teatakse aga keskkonnaalase rikkumistega kaasnevatest karistustest (70% peab oma teadmisi madalaks).
- Eesti elanike teadlikkus, millist infot on neil õigus Eesti keskkonna kohta saada, on madal – 63% vastajatest ei teadnud, millist infot neil on õigus saada.
- Ainult 27% vastajatest on viimase kolme aasta jooksul otsinud infot keskkonna seisundi kohta. Nende hinnangud sellele, kui kerge või raske oli infot leida,

jagunesid laias laastus pooleks – 55% pidas info leidmist kergeks ning 40% raskeks (ülejäänud ei osanud hinnata). Intervjuude käigus nenditi, et info leidmine on üldiselt siiski üsna keeruline, eriti just siis, kui soovitakse saada tervikpilti sellest, millises keskkonnas täpsemalt elatakse.

- Võimalikest infoallikastest, kust otsitaks informatsiooni enda elukeskkonna kohta, mainiti kõige rohkem Keskkonnaametit, mille töö infoallikana välja pea viiendik kõigist vastajatest. Asutustest mainiti veel üsna palju Keskkonnaministeeriumit, RMK-d ning Keskkonnainspektsiooni. Iga seitsmes vastaja ei osanud nimetada ühtegi allikat, kust ta otsiks informatsiooni enda elukeskkonna kohta.
- Elanike hinnang oma võimalusele kaasa rääkida enda elukeskkonda mõjutavate otsuste tegemisel on väga tagasihoidlik – keskmiselt vaid iga kaheksas inimene leiab, et tema võimalus kaasa rääkida otsuste tegemisel enda elukoha naabruses, linnas/vallas või Eestis üldiselt on pigem suur ning keskmiselt vaid 3% peab oma võimalust osaleda väga suureks. Võrreldes naistega leiavad mehed märksa enam, et saavad otsuste tegemisel kaasa rääkida, kõrgemaks hindavad oma võimalusi ka need, kes üldiselt peavad enda teadmisi keskkonna alastest õigustest ja kohustustest keskmisest kõrgemaks. Kokkuvõttes näitavad need tulemused aga seda, et Eesti elanikud on üldjoontes üsna skeptilised oma osalusvõimaluste suhtes.
- 43% vastajatest on olnud olukorras, kus nende ümbruskonnas on tehtud otsuseid või muudatusi, mis mõjutaks nende elukeskkonda. Neist kolmandik võttis selles olukorras ka midagi ette (suurem osa kontakteerus mõne juhtumiga seotud osapoolega ning mõned osalesid passiivsemalt, andes allkirja või liitudes petitsiooniga). Nendest, kes ei võtnud midagi ette, leidsid ligi pooled, et nende tegevusest ei oleks midagi realselt muutunud.
- Pea 80% Eesti elanikest peab enda teadmisi oma õigustest keskkonnavalastes protsessides osalemisel madalaks. Kõrgemaks peavad enda teadmisi mehed, maa-asulas elavad inimesed ning üldiselt keskkonnateadlikumad inimesed.
- 34% elanikest on näinud teateid keskkonnalubade menetluste kohta ning 51% planeeringute menetluste kohta.
- Keskkonnaloa menetlusest on ise osa võtnud 4% ning planeeringu menetlusest 8% vastajatest.

3. Metoodika

Käesoleva uuringu metoodika oli planeeritud kaheosalisena ning koosnes kvalitatiivsest ning kvantitatiivsest etapist. Esmalt viidi läbi kaks fookusgrupi intervjuud ning üks silmast-silma süvaintervjuu; teises etapis viidi läbi elanikkonna anketeerimine veebipaneelis.

Kvalitatiivetapi eesmärgiks oli saada infot uuritava fenomeni kohta, mõtestada ning avada temaatikat sügavuti; kvantitatiivetapi eesmärgiks oli uurida saadud info üldistatavust elanikkonna tasemel.

3.1. Ülevaade vastajatest

3.1.1. Fookusgrupid

Fookusgrupi intervjuud viidi läbi SA Keskkonnaõiguse Keskus (KÕK) kontaktibaasi põhjal värvatud respondentide seas. Tegemist oli eelnevalt keskkonnaõigusega kokku puutunud ning oma õigusi teostanud respondentidega, kes olid KÕKi varasematest projektidest osa võtnud või tasulist teenust tellinud. Intervjuu tulemuslikkust silmas pidades diferentseeriti osalejad kahte erinevasse gruppi – esiteks asumiseltside esindajatest koosnev grupp (n=3), teiseks erinevate looduskaitseorganisatsioonide esindajate fookusgrupp (n=3). Lisaks viidi läbi ka eraldi intervjuu looduskaitseorganisatsiooni esindajaga (n=1).

Tegemist oli semistruktureeritud silmast-silma fookusgruppidega, ühe grupi pikkuseks oli ca 1,5h. Kvalitatiivne materjal transkribeeriti täies mahus. Intervjuud viidi läbi Tartus.

3.1.2. Elanikkonna anketeerimine

Kvantitatiivne andmekogumine viidi läbi eelvärvatud veebipaneelist koostatud juhuvalimi (n=338) seas. Andmekogumine viidi läbi isetäidetava veebiankeedina. Ankeet koosnes kokku 25st küsimusest viies plokis; keskmine täitmise aeg oli 8 minutit ja 27 sekundit (mediaan 6 minutit 28 sekundit). Koostatud valim on esinduslik soo, vanusgrupi ning piirkonna lõikes. Enne andmeanalüüsi valim kaaluti, sellest protseduurist tulenevalt on analüüsis vastajate arv 337.

- Küsimustikule vastanutest on 45% mehed ning 55% naised (vt Tabel 1).
- Vanuse lõikes on kõige enam vastanuid vanuses 56-65 aastat (24%), noorim vastaja on 19-aastane ning vanim 77-aastane.
- Hariduse lõikes on 45% vastanutest kõrghariduse või rakendusliku kõrgharidusega, 30% kesk-eri- või kutseharidusega, 21% on keskharidusega ning 3% põhiharidusega.
- Kõige enam on vastanuid Harju maakonnast (39%), sellele järgneb Tartu maakond (19%), Ida-Viru maakond (9%) ning Pärnu maakond (7%). Kõigist teistest maakondadest on vastanuid vahemikus 1-4%.
- Pea kolmveerand vastanutest elab linnas ning ülejäänud 27% maa-asulas (alevikus või külas).

Tabel 1: Ülevaade vastajatest, n=337

		Osakaal %
Sugu	Naine	55%
	Mees	45%
Vanusegrupp	19-25 a	14%
	26-35 a	13%
	36-45 a	20%
	46-55 a	14%
	56-65 a	24%
	66-77 a	15%
Haridustase	Põhiharidus	3%
	Keskharidus	21%

		Osakaal %
	Kesk-eriharidus, kutseharidus	30%
	Kõrgharidus, rakenduslik kõrgharidus	45%
Maakond	Harju maakond	39%
	Hiiu maakond	1%
	Ida-Viru maakond	9%
	Jõgeva maakond	1%
	Järva maakond	2%
	Lääne maakond	4%
	Lääne-Viru maakond	4%
	Põlva maakond	2%
	Pärnu maakond	7%
	Rapla maakond	2%
	Saare maakond	2%
	Tartu maakond	19%
	Valga maakond	1%
	Viljandi maakond	4%
	Võru maakond	4%
	Asulatüüp	Linn
Maa-asula (alevik, küla)		27%

4. Tulemused

Uuringu tulemused on liigendatud viieks peatükiks, lähtudes viiest erinevast küsimusteplokist, mis vastajatel ankeetküsitluses täita tuli.

- **Esimene peatükk** käsitleb vastajate üldist keskkonnateadlikkust, huvi keskkonda puudutava info vastu ning hinnanguid enda informeeritusele keskkonna seisundist oma elukohas.
- **Teine peatükk** uurib, millised on vastajate hoiakud keskkonnaküsimuste õigusliku regulatsiooni suhtes ning milliseks hinnatakse enda teadmisi oma keskkonnaalastest õigustest ning kohustustest.
- **Kolmas peatükk** uurib vastajate teadmisi valitud keskkonnaküsimuste õiguslikust regulatsioonist Eestis.
- **Neljas peatükk** käsitleb keskkonnaalase info kättesaadavust, täpsemalt vastajate teadlikkust enda õigustest keskkonnaalase info saamisel, kasutatavaid infoallikaid ning kogemusi info otsimisega.
- **Viies peatükk**, mis on kõige mahukam, hõlmab endas keskkonnaasjade otsustamises osalemist: vastajate hinnanguid enda võimalustele selles, teadlikkust oma õigustest osalemisel ning kokkupuuteid otsustusprotsessidega.

Eelnevalt mõned terminoloogilised märkused. Uuringus on kasutatud läbivalt mõisteid *keskkond*, *õigus* ning *keskkonnaõigus*. *Keskkond* võib olemuslikult tähistada nii füüsilist keskkonda (alaliigina nt bioloogilist, ökoloogilist, tehislukku), kui ka sotsiaalset keskkonda (alaliigina nt majanduslikku, kultuurilist). Lisaks on oluline ka eristada *keskkonna* mõiste nõ loodusteaduslikku või sotsiaalteaduslikku määratlust sama termini õiguslikust definitsioonist.

- Käesoleva uuringu kvalitatiivetapis paluti osalejatel pakkuda eelpool mainitud terminitele välja erinevaid tõlgendusi. Arvestades respondentide erinevat tausta, leidis ka termin erinevat käsitlust. Oodatult käsitlesid asumiseltside esindajad *keskkonda* esmajoones kui linnakeskkonda, füüsilist (ning tehislukku) ruumi, mis ümbritseb inimesi, alles teises järjekorras nähti looduskeskkonda. Vastukaaluks aga käsitlesid looduskaitseeltside esindajad *keskkonda* oodatult esmajärjekorras looduskeskkonnana.

- Uuringu kvantitatiivses etapis (elanikkonna anketeerimine) aga kasutati küsimuste sõnastuses mõistet *keskkond* üldjuhul eelkõige *elukeskkonna* tähenduses (va juhtudel, kui küsimuse sõnastuses implitsiitselt viidati muule tähendusele).

4.1. Üldine keskkonnateadlikkus ja huvi keskkonnainfo vastu

Küsimustiku esimese osa eesmärk oli uurida, kuidas suhestuvad Eesti elanikud üldiselt keskkonnaga enda ümber, kui suurt huvi nad keskkonnaalase info vastu tunnevad ning kui informeerituks nad end peavad keskkonna seisundist oma elukohas.

4.1.1. Side ümbritseva keskkonnaga

Enamik vastajatest peab enda sidet loodusega oluliseks – 64% vastanutest nõustus selle väitega täielikult ning 29% pigem nõustus väitega (vt Tabel 2). Samuti peetakse end üldiselt keskkonnateadlikuks (84% vastajatest nõustus pigem või täielikult selle väitega) ning arvestatakse oma tegemistes keskkonnaga (88% vastajatest nõustus pigem või täielikult). Neid, kes väitega ei nõustunud, oli kõigi kolme väite puhul alla 4% - üldjoontes võib väita, et Eesti elanikud väärtustavad keskkonda enda ümber.

Mõnevõrra seostasid end keskkonnaga rohkem:

- **Naised** – märgatavalt oli rohkem naisi kui mehi, kes täielikult nõustusid nende kolme väitega - nt side loodusega on oluline, nõustus täielikult 71% naistest ning 54% meestest. Kahe ülejäänud väite puhul nõustus naistest täielikult 40% ning meestest 23%.
- **Vanemad vastajad** – Kõigi väidete puhul oli täielikult nõustuvaid vastajaid seda rohkem, mida vanema vanusegrupiga oli tegemist. Kõige suuremad erinevused olid noorima ning vanima vanusegrupi vahel: kui 19-25-aastastest nõustus täielikult väitega "Pean end keskkonnateadlikuks inimeseks" 12%, siis 66-77-aastastest nõustus täielikult lausa 74%.

Tabel 2: Kuivõrd nõustute järgnevate väidetega?

Kuivõrd nõustute järgnevate väidetega:	Vastusevariandid	Osakaal %
Side loodusega on minu jaoks oluline	Nõustun täielikult	64%
	Pigem nõustun	29%
	Neutraalne	7%
	Pigem ei nõustu	0%

Kuivõrd nõustute järgnevate väidetega:	Vastusevariandid	Osakaal %
	Ei nõustu üldse	0%
	Ei oska öelda	0%
Pean end keskkonnateadlikuks inimeseks	Nõustun täielikult	32%
	Pigem nõustun	52%
	Neutraalne	13%
	Pigem ei nõustu	2%
	Ei nõustu üldse	1%
	Ei oska öelda	0%
Arvestan oma tegemistes keskkonnaga	Nõustun täielikult	32%
	Pigem nõustun	56%
	Neutraalne	11%
	Pigem ei nõustu	1%
	Ei nõustu üldse	0%
	Ei oska öelda	0%

4.1.2. Huvi keskkonnainfo vastu

Järgnevalt paluti vastajatel hinnata, mil määral huvitavad neid erinevad keskkonnainfo valdkonnad, milleks on

- keskkonna seisundit mõjutavad tegurid (näiteks tööstus ja transport),
- keskkonna seisundi kvaliteet,
- keskkonna seisundi mõju inimese tervisele,
- meetmed keskkonna seisundi parandamiseks (poliitika ning õigusaktid).

Tulemustest ilmneb (vt Tabel 3), et neljast valdkonnast kõige enam tuntakse huvi keskkonna seisundi mõju vastu inimese tervisele ning keskkonna seisundi kvaliteedi vastu – esimese puhul väitis 65% vastajatest, et see huvitab neid väga, ning teise puhul 63%. Väiksem on inimeste huvi keskkonda mõjutavate tegurite vastu ning kõige vähem huvi tuntakse meetmete vastu keskkonna seisundi parandamiseks – tervelt veerand vastajatest leidis, et see huvitab neid vaid vähesel määral või ei huvita üldse.

Tabel 3: Huvi keskkonnainfo vastu

Millisel määral huvitavad Teid järgmised keskkonnainfo aspektid?	Vastusevariandid	Osakaal %
Keskkonna seisundit mõjutavad tegurid (saastajad, näiteks tööstus ja transport)	Huvitab väga	34%
	Huvitab mõningal määral	55%
	Huvitab vähesel määral	8%
	Ei huvita	3%
	Ei oska öelda	1%
Keskkonna seisundi kvaliteet (õhu, vee jne kvaliteet)	Huvitab väga	63%
	Huvitab mõningal määral	33%
	Huvitab vähesel määral	4%
	Ei huvita	1%
	Ei oska öelda	0%
Keskkonna seisundi mõju inimese tervisele	Huvitab väga	65%
	Huvitab mõningal määral	26%
	Huvitab vähesel määral	7%
	Ei huvita	2%
	Ei oska öelda	0%
Meetmed keskkonna seisundi parandamiseks (poliitika, õigusaktid)	Huvitab väga	34%
	Huvitab mõningal määral	40%
	Huvitab vähesel määral	19%
	Ei huvita	6%
	Ei oska öelda	2%

Vastajatest paistavad taas silma kõrgema huvi poolest **naised ning vanemaealised**.

- Kõigi nelja valdkonna puhul on naiste seas enam neid, kes on valdkonnast väga huvitatud, meeste seas on enam levinud vastus "huvitab mõningal määral". Kõige suurem on erinevus selles, kuivõrd pakub huvi keskkonna seisundi mõju inimese tervisele, millest huvitub väga 74% naistest, kuid 55% meestest. Meetmete puhul keskkonna seisundi parandamiseks leiab vaid 2% naistest, et see neid üldse ei huvita, meeste seas on neid aga tervelt 11%.
- Vanusegruppide puhul on selge trend - mida vanema vanusegrupiga on tegemist,

sedas enam on neid, keda väga huvitab keskkonnaalane informatsioon. Kõige suurem erinevus noorima ning vanima vanuserühma vahel on huvis keskkonna seisundi mõju vastu inimese tervisele – 19-25-aastastest 56% ning 66-77-aastastest 81% peab sellekohast infot väga huvipakkuvaks.

Muude taustakategooriate (elukoht, haridus vms) lõikes arvestatavaid erinevusi esile ei tulnud.

Antud tulemusi saab võrrelda kahe varasem läbi viidud uuringu tulemustega: 2006. aastal läbi viidud "Elanikkonna huvi ja vajadus keskkonnainfo järele"¹ ning 2010. aasta uuringuga „Eesti elanike keskkonnateadlikkus“². Selgub, et prioriteetid nelja keskkonnainfo valdkonna vahel on püsivad läbi aastate samad: olulisemaks peetakse inimest mõjutavat keskkonnainfot (keskkonna seisundi mõju ning kvaliteet) ning vähem oluline on info keskkonnaseisundit mõjutavate tegurite kohta ning meetmete kohta keskkonnaseisundi parandamiseks.

2006. aasta ning käesoleva uuringu tulemused on väga sarnased, mõneti eristuvad aga 2010. aasta tulemused, mille järgi elanikkonna huvi on kõrgem kõigis valdkondades, välja arvatud „meetmed keskkonnaseisundi parandamiseks“. Nii näiteks leidis 66% vastajatest 2006. aastal ning 63% 2013. aastal, et neid huvitab väga keskkonnaseisundi kvaliteet, 2010. aastal oli nende osakaal aga 71%. Keskkonnaseisundi mõjust huvitus väga 66% vastajatest 2006. aastal, 77% 2010. aastal ning 65% 2013. aastal.

Erinevused võivad olla tingitud küsimuste mõnevõrra erinevast sõnastusest ning vastuste skaala pikkuse erinevusest. Arvestades tulemuste tõlgendamisel ka meetodist tulenevat statistilist viga, võib lõppkokkuvõttes väita, et sisulist muutust vaadeldaval ajaperioodil 2006-2013 vastajate hoiakutes ei ole toimunud.

4.1.3. Informeeritus keskkonna seisundist oma elukohas

Järgmiseks uuriti, kui informeerituna keskkonna seisundist oma elukohas Eesti elanikud end tunnevad. Konkreetseteks valdkondadeks, mille kohta informeeritust paluti hinnata,

-
- 1 Keskkonnaministeeriumi Info- ja Tehnokeskus, OÜ Faktum & Ariko. (2006). Elanikkonna huvi ja vajadus keskkonnainfo järele. Tallinn, <http://www.keskkonnainfo.ee/failid/561-elanikkonna-huvi-ja-vajadus-keskkonnainfo-jarele.pdf>.
  - 2 Keskkonnaministeerium, Keskkonnainvesteeringute Keskus, Turu-uuringute AS. (2010). Eesti elanike keskkonnateadlikkus. Tallinn, <http://www.envir.ee/orb.aw/class=file/action=preview/id=1127879/Eesti+elanike+keskkonnateadlikkus.aru+anne.pdf>

olid veekogude ja õhu seisund ning liiklusrüüra tase.

Hinnangud looduskeskkonna kohta üldiselt jagunesid laias laastus pooleks – piisavalt või pigem piisavalt informatsiooni omas enda hinnangul 52% vastajatest ja informatsiooni ei omanud piisavalt 41% (ülejäanud vastajad ei osanud hinnangut anda).

Konkreetsete keskkonnainfo valdkondade puhul olid hinnangud enda informeeritusele negatiivsemat laadi. Kõige vähem omatakse informatsiooni liiklusrüüra taseme kohta oma elukohas – kokku 63% vastajatest leidis, et ei oma (või pigem ei oma) piisavalt informatsiooni. Sarnane on olukord õhu seisundi puhul, kus kokku 61% leidis, et ei oma piisavalt informatsiooni. Veekogude seisundi puhul vastasid täpselt pooled, et ei ole piisavalt informeeritud.

Tabel 4: Informeeritus keskkonna seisundist oma elukohas

Kas Teil on oma elukohas (linnas, vallas) järgmiste keskkonnateemade kohta piisavalt informatsiooni?	Vastusevariandid	Osakaal %
Looduskeskkond üldiselt	Jah	10%
	Pigem jah	42%
	Pigem ei	35%
	Ei	6%
	Ei oska öelda	8%
Veekogude seisund	Jah	10%
	Pigem jah	32%
	Pigem ei	42%
	Ei	8%
	Ei oska öelda	8%
Õhu seisund	Jah	7%
	Pigem jah	24%
	Pigem ei	49%
	Ei	12%
	Ei oska öelda	9%
Liiklusrüüra tase	Jah	4%
	Pigem jah	23%
	Pigem ei	45%

Kas Teil on oma elukohas (linnas, vallas) järgmiste keskkonnateemade kohta piisavalt informatsiooni?	Vastusevariandid	Osakaal %
	Ei	18%
	Ei oska öelda	9%

Kõigi küsimuste puhul on naiste seas enam-vähem poole rohkem neid, kes ei osanud küsimusele vastata (naiste seas jäi nende osakaal vahemikku 9-11% ning meeste seas 5-7%). Samuti paistsid enam silma ka noorima vanuserühma (19-25-aastat) esindajad, kelle seas oli võrreldes teiste vanusegruppidega kõige suurem osakaal neid, kes valisid vastusevariandi "ei oska öelda". Kõige suurem vahe teiste gruppidega oli liiklusraseme taseme alase informeerituse puhul – noorimatest 19% vastas "Ei oska öelda", teistes gruppides jäi see osakaal vahemikku 6-10%.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et käesoleva uuringu raames hindasid inimesed enda informeeritust keskkonna seisundist elukohas pigem tagasihoidlikuks.

Võrdluseks - 2010. aasta uuringus Eesti elanike keskkonnateadlikkusest uuriti sama küsimust mõneti teise nurga alt: inimestelt küsiti, kas nende arvates on info nende kodukoha lähiümbruse kohta piisavalt kättesaadav. Kahe uuringu tulemusi kõrvutades võib üsna ootuspäraselt tuua välja, et vastajad hindavad kõrgemalt potentsiaali saada piisavalt informatsiooni oma kodukoha kohta kui nad hindavad realselt enda informeeritust – 2010. aastal pidas 59% informatsiooni oma kodukoha ja lähiümbruse kohta piisavalt kättesaadavaks ning 52% käesolevas uuringu vastajatest pidas end piisavalt informeerituks looduskeskkonnast oma elukohas.

4.2. Keskkonnaküsimuste õiguslik regulatsioon

Teine küsimuste plokk keskendus Eesti elanike teadlikkusele keskkonnaküsimuste õiguslikust regulatsioonist ja hoiakutele selle suhtes.

4.2.1. Hoiakud keskkonnavaldkonna reguleerimise suhtes

Esmalt paluti vastajatel hinnata, kui oluliseks peetakse seaduste rolli keskkonnavaldkonna reguleerimisel. Selgus, et pea kolmandik (31%) vastajatest peab seaduste rolli väga oluliseks ning veel 58% üsna oluliseks (kokku 89% vastajatest). Üsna väheoluliseks peab seaduste rolli 8% ning üldse mitte oluliseks 1% vastajatest. (vt Tabel 5)

Soo lõikes ilmneb, et meeste seas on naistega võrreldes palju enam neid, kes ei pea seaduste rolli keskkonnavaldkonna reguleerimisel oluliseks. Väheoluliseks või üldse mitte oluliseks pidas seaduste rolli 4% naistest, kuid lausa 16% meestest.

Vanusegruppide lõikes oli samuti suuri erinevusi hinnangus seaduste rollile – seaduste rolli väga oluliseks pidavate inimeste osakaal jäi 19% (19-25-aastased) ja 39% (66-77-aastased) vahele.

Tabel 5: Hinnangud seaduste rolli olulisusele keskkonnavaldkonna reguleerimisel

		Koos	Sugu	
			Mees	Naine
		Osakaal %	Osakaal %	Osakaal %
Kui oluliseks peate seaduste rolli keskkonnavaldkonna reguleerimisel?	Väga oluliseks	31%	24%	36%
	Üsna oluliseks	58%	58%	58%
	Üsna väheoluliseks	8%	14%	3%
	Üldse mitte oluliseks	1%	2%	1%
	Ei oska öelda	2%	2%	2%

Hindamaks, kas keskkonnavaldkond peaks riiklikul tasemel olema enam reguleeritud, esitati vastajatele hindamiseks väide "Keskkonna kaitsmiseks peaksid olema karmimad seadused". Hinnangud kaldusid nõustumise poolele: kolmandik vastajatest oli täielikult väitega nõus ning veel 36% pigem nõus. Viiendik vastajatest jäi neutraalseks ehk ei

osanud olukorrale hinnangut anda (vt Tabel 6).

Samal moel, kui mehed pidasid naistega võrreldes seaduste rolli vähem oluliseks keskkonnavaldkonna reguleerimisel, nõustusid nad ka vähem mõttega, et seadused keskkonna kaitsmiseks peaksid olema karmimad. Väitega ei nõustu (pigem või üldse mitte) 13% meestest ning 5% naistest.

Vanusegruppide lõikes tasub märkida, et kõige nooremate vastajate seas oli kõige enam neid, kes jäid väite puhul neutraalseks. Kui teistes gruppides jäi neutraalsete osakaal 15-23% vahele, siis 19-25-aastaste seas oli neid 29% ehk siis noorimatest vastajatest peaaegu kolmas on erapooletu keskkonna-alaste seaduste karmimaks muutmise küsimuses.

Tabel 6: Kuivõrd nõustute järgneva väitega?

		Koos	Sugu	
			Mees	Naine
		Osakaal %	Osakaal %	Osakaal %
Keskkonna kaitsmiseks peaksid olema karmimad seadused	Nõustun täielikult	34%	28%	39%
	Pigem nõustun	36%	36%	35%
	Neutraalne	20%	21%	19%
	Pigem ei nõustu	8%	12%	4%
	Ei nõustu üldse	0%	1%	1%
	Ei oska öelda	2%	1%	3%

Märgatav on seos selle vahel, kuivõrd oluliseks peab inimene oma sidet loodusega ning kuivõrd ta leiab, et keskkonna kaitsmiseks peaksid olema karmimad seadused – mida olulisem on side loodusega, seda enam nõustutakse ka vajadusega karmistada seadusi (vt Tabel 7).

Kõige enam on väitega “Keskkonna kaitsmiseks peaksid olema karmimad seadused” täielikult nõustuvaid inimesi just nende seas, kes peavad ka oma sidet loodusega väga oluliseks (nõustuvad väitega täielikult) – kui keskmiselt nõustub vajadusega seaduseid karmistada täielikult 34% vastajatest, siis sidet loodusega väga oluliseks pidavate vastajate seas on neid 41%.

Oluline on märkida, et vaid üks inimene *pigem ei nõustunud* väitega, et side loodusega on tema jaoks oluline, siis ei saa üldistada ka seda seost seaduste karmistamisega (1 inimene moodustab antud veerus 100%). Samuti tuleb tõlgendamisel arvesse võtta küsimuste mõju üksteisele – kuna väited olid ankeetküsitluses väga lähedal, võisid

vastused ühele väitele mõjutada ka vastuseid teisele. Seetõttu on raske seose suurust hinnata, kuid üldjoontes võib siiski välja tuua loodusega enam seotud inimeste kalduvust soovida karmimaid karistusi keskkonna kaitsmiseks.

Tabel 7: Karmimad seadused vs side loodusega

		Side loodusega on minu jaoks oluline				
		Nõustun täielikult	Pigem nõustun	Neutraalne	Pigem ei nõustu	Kokku
Keskkonna kaitsmiseks peaksid olema karmimad seadused	Nõustun täielikult	41%	21%	21%	100%	34%
	Pigem nõustun	38%	36%	17%	0%	36%
	Neutraalne	13%	28%	50%	0%	20%
	Pigem ei nõustu	6%	11%	13%	0%	8%
	Ei nõustu üldse	1%	1%	0%	0%	1%
	Ei oska öelda	2%	3%	0%	0%	2%
	Kokku	100%	100%	100%	100%	100%

4.2.2. Teadlikkus keskkonnavalastest õiguslikest regulatsioonidest

Järgmisena uuriti vastajatelt, milliseks nad hindavad enda teadmisi erinevatest õigustest, kohustustest ning piirangutest, mis neil seoses keskkonnaga on. Konkreetsemalt küsiti teadlikkust oma õigustest ja kohustustest seoses looduses liikumisega ja jäätmete käitlemisega, teadlikkust piirangutest, mis kehtivad kaitstavatel loodusobjektidel ning loodusvarade kasutamisel ja viimasena teadlikkust karistustest, mis kaasnevad keskkonnavalaste rikkumistega.

Selgus, et üldiselt peab enda teadmisi oma keskkonnavalastest õigustest ja kohustustest

kõrgeks kokku 51% vastanutest, madalaks aga seevastu 41% (vt Tabel 8)³.

- Kõige kõrgemad on hinnangud enda teadmistele õigustest ja kohustustest jäätmete käitlemisel (kokku 73% hindab neid kõrgeks ning 24% madalaks) ning looduses liikumisel (68% hindab teadmisi kõrgeks ning 29% madalaks).
- Märkatavalt vähem teatakse piirangutest metsamajandamisel, kalastamisel jm loodusvarade kasutamisel (neid, kes enda teadmisi väga või üsna madalaks peavad, on kokku 57%)
- Kõige vähem ollakse teadlikud karistustest, mis keskkonnaalaste rikkumistega kaasnevad (70% peab teadmisi väga või üsna madalaks).

Tabel 8: Teadlikkus keskkonnaalastest õiguslikest regulatsioonidest

Milliseks hindate enda teadmisi ...	Vastusevariandid	Osakaal %
... üldiselt oma keskkonnaalastest õigustest ja kohustustest?	Väga kõrgeks	2%
	Üsna kõrgeks	49%
	Üsna madalaks	37%
	Väga madalaks	4%
	Ei oska hinnata	8%
... oma õigustest ja kohustustest seoses looduses liikumisega?	Väga kõrgeks	7%
	Üsna kõrgeks	61%
	Üsna madalaks	28%
	Väga madalaks	1%
	Ei oska hinnata	3%
... oma õigustest ja kohustustest seoses jäätmete käitlemisega?	Väga kõrgeks	7%
	Üsna kõrgeks	66%
	Üsna madalaks	23%
	Väga madalaks	1%
	Ei oska hinnata	3%
... piirangutest, mis kehtivad	Väga kõrgeks	6%

3 Tulemuste tõlgendamisel peab pidama silmas fakti, et küsimus mõõdab respondentide subjektiivset hinnangut oma teadlikkusele; see ei mõõda realselt teadlikkust ega teadmiste korrektsust.

Milliseks hindate enda teadmisi ...	Vastusevariandid	Osakaal %
kaitstavatel loodusobjektidel (nt kaitsealadel)?	Üsna kõrgeks	43%
	Üsna madalaks	43%
	Väga madalaks	3%
	Ei oska hinnata	5%
... metsamajandamise, kalastamise jm loodusvarade kasutamise piirangutest?	Väga kõrgeks	5%
	Üsna kõrgeks	31%
	Üsna madalaks	48%
	Väga madalaks	9%
	Ei oska hinnata	8%
... keskkonnavalaste rikkumistega kaasnevatest karistustest?	Väga kõrgeks	3%
	Üsna kõrgeks	17%
	Üsna madalaks	48%
	Väga madalaks	22%
	Ei oska hinnata	9%

Naiste ja meeste puhul ilmneb erinevus, et naised hindavad meestest kõrgemalt enda teadlikkust oma õigustest ja kohustustest looduses liikumisel (väga või üsna kõrgeks hindab teadmisi kolmveerand naistest ja 61% meestest) ning jäätmete käitlemisel (vastavalt 79% ja 67%), mehed aga hindavad mõnevõrra kõrgemalt enda teadmisi piirangutest loodusvarade kasutamisel (40% meestest ning 31% naistest peab teadmisi väga või üsna kõrgeks) ning teadmisi keskkonnavalaste rikkumistega kaasnevatest karistustest (meestest 25% ning naistest 17% peab teadmisi kõrgeks).

Vanuseliste erinevustena tuleb kõige selgemalt välja erinevus hinnangutes oma teadmistele jäätmekäitlusega kaasnevatest õigustest ja kohustustest ning trend on taas selles suunas, et vanemaealiste hinnangud on kõrgemad kui nooremate. Kõige enam on neid, kes peavad väga või üsna kõrgeks oma teadmisi jäätmekäitlusest, 56-65-aastaste seas (87%) ning kõige vähem 19-25-aastaste seas (56%). Sealjuures tasub aga välja tuua, et samal ajal on oma teadmisi väga kõrgeks hindavaid inimesi kõige rohkem just kõige nooremas vanusegrupis – 14% (teistes gruppides jääb see osakaal vahemikku 2-11%) ehk siis kõige nooremate seas leidub enam suuri entusiaste jäätmekäitlemise alal.

Üldjoontes joonistub välja pilt, et elanikkond on rohkem kursis nõ igapäevase elu

regulatsioonidega (jäätmekäitlus, looduses liikumine), ootuspäraselt vähem ollakse kursis spetsiifilisemate valdkondadega (metsamajandus, kalastamine, kaevandamine). Kõige vähem teatakse aga rikkumistega seotud temaatikast.

Vaadeldes seost eelmise küsimusega (kas nõustute väitega „Keskkonna kaitsmiseks peaksid olema karmimad seadused“) ilmneb, et respondendid, kes hindasid kõrgemalt vajadust karmistada seadusi, hindasid pisut kõrgemalt ka oma teadlikkus keskkonnaalastest õigustest ja kohustustest (vt Tabel 9). Neid tulemusi tõlgendades võib väita, et kui üldjuhul soovib avalik arvamus alati karmimaid seadusi, siis käesoleval juhul tunduvad karmimaid seadusi soovivad inimesed ka mõnevõrra enam kursis olema keskkonnaalaste seadustega. Seos ei ole samas väga tugev ning põhjapanevaid järeldusi siit teha ei saa. Lisaks puudub positiivne seos seaduste karmimaks muutmise soovi ning teadlikkuse vahel rikkumistega seotud karistustest.

Tabel 9: Karmimad seadused vs hinnang teadmistele

		Milliseks hindate enda teadmisi üldiselt oma keskkonnaalastest õigustest ja kohustustest?					
		Väga kõrgeks	Üsna kõrgeks	Üsna madalaks	Väga madalaks	Ei oska hinnata	Kokku
Keskkonna kaitsmiseks peaksid olema karmimad seadused	Nõustun täielikult	38%	36%	30%	54%	30%	34%
	Pigem nõustun	50%	35%	38%	23%	30%	36%
	Neutraalne	13%	17%	23%	15%	30%	20%
	Pigem ei nõustu	0%	10%	7%	0%	0%	8%
	Ei nõustu üldse	0%	1%	0%	0%	0%	1%
	Ei oska öelda	0%	0%	2%	8%	11%	2%
	Kokku	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Uuringu kvalitatiivetapis käidi ekspertide intervjuudes välja pigem võimalus diferentseerida karistusi olenevalt rikkumise korduvusest, rikkuja sissetulekust. Samuti toodi välja järelvalve kohatist nõrkust:

"Ma ei tea, kas need trahvid... No alati vist ei ole asi nagu trahvides, et hiljuti oli just juttu nendest mingikasvatajatest. Saabki pidevalt trahve, aga need on nii väiksed, et see ei lähe talle korda ja ta tegutseb edasi. Mingite asjade puhul võid

sa ju jääda trahve maksma ja sellega leppida lihtsalt. Ilmselt saab ka jõulisemalt tegutseda, kui ainult trahvi teha ju, kui mingi asi on probleem. Siis kui ikka ei täida neid norme, siis pannakse kinni lihtsalt. Kohati tundub, et järelvalve on ka küllaltki nõrk."

"Jah, aga noh muidugi ei tohiks nende trahvidega ka selles mõttes üle pingutada, et kui keegi on nagu eriline siga, siis trahvid eks, teevad muudkui trahve suuremaks ja siis, kui kellelgi kogemata või midagi, üks kord elus, siis see saab mingi niukse ebaõiglase trahvi, et see ka nagu ei oleks, noh. Nagu seal Soomes on, et trahvid sõltuvad sinu enda sissetulekust. Saad sellise trahvi, et /.../ protsent sissetulekust."

4.3. Faktiteadmised

Järgmiseks küsiti ankeetküsitluses vastajatelt keskkonnaõiguse-alaste teadmiste kontrollina hinnanguid neljale lausele, mis käsitlevad konkreetseid õiguslikke regulatsioone. Vastajatel paluti hinnata, kas väide tundub õige või vale, samuti sai valida vastusevariandi "ei oska öelda".

Esimese väite puhul, "*Eesti põhiseadusest tuleneb õigus puhtale keskkonnale*", uskus 70% vastajatest, et see on tõene. 7% uskus, et väide on vale, sh meeste seast vastas nõnda 10% (naistest 5%), 26-35-aastastest 12% (ülejäänud vanuserühmades 4-9%) ning linnaelanikest 9% (maa-asulate elanikest 3%). 23% ei osanud vastata (taustarühmadest kõrgeim oli see osakaal 19-25-aastaste seas – 31%).

Teise väite puhul, "*Keskkonnalood on avalikud*", pidas väidet õigeks 55%, kuid võrreldes esimese väitega oli märksa enam neid, kes ei osanud vastust anda (36%). Vastustes erinesid jälle mehed ja naised – mehed pidasid enam väidet tõeseks (65% vs 47% naistest) ning naised valisid enam vastusevarianti "ei oska öelda" (47% vs 23% meestest). Vanusegruppidest oskasid kõige vähem selle küsimusele vastata kõige noorema ja kõige vanema vanusegrupi liikmed ("Ei oska öelda" valis 46% noorimatest ja 47% vanimatest), samas kui vanuses 26-65 jaotusid vastused üsna sarnaselt.

Kolmanda väite puhul, "*Keskkonnakaitse nõuete rikkumise eest võib määrata kriminaalkaristuse*", uskus 69% vastajatest, et väide on õige. Täpselt veerand ei osanud vastust öelda ning 7% pidas seda väidet valeks. Erinevused taustarühmade vahel olid selle küsimuse puhul võrreldes teiste väidetega väiksemad ehk teadmised rühmade vahel ei erine olulisel määral.

Viimast väidet, "*Kohalike elanike organisatsioonil on kohtussepöördumisel suuremad õigused kui üksikisikul*", pidas õigeks kolmandik vastajatest ning valeks 22%. Selle väite puhul oli võrreldes teiste väidetega kõige enam neid, kes vastust ei osanud anda (44%). Erinevused naiste ning meeste vahel olid taas olemas ning sarnased teise väite tulemustega – mehed vastasid enam, et väide on vale (29% vs 17% naistest) ning naised vastasid enam "ei oska öelda" (48% vs 39% meestest). Vanusegruppidest tuli väidet vääraks pidavaid vastuseid kõige enam seekord noorimate seast (38% vastas nõnda) ning "ei oska öelda" valisid kõige enam vanimad ehk 66-77-aastased (60%).

Tabel 10: Hinnangud väidete õigsusele

Palun hinnake järgmisi väiteid, kuivõrd need tunduvad Teile õiged või valed	Vastusevariandid	Osakaal %
Eesti põhiseadusest tuleneb õigus puhtale keskkonnale.⁴	Õige	70%
	Vale	7%
	Ei oska öelda	23%
Keskkonnaload on avalikud.	Õige	55%
	Vale	9%
	Ei oska öelda	36%
Keskkonnakaitse nõuete rikkumise eest võib määrata kriminaalkaristuse.	Õige	69%
	Vale	7%
	Ei oska öelda	25%
Kohalike elanike organisatsioonil on kohtussepöördumisel suuremad õigused kui üksikisikul.⁵	Õige	34%
	Vale	22%
	Ei oska öelda	44%

4 Õigust puhtale keskkonnale ei ole Eesti põhiseaduses selgesõnaliselt väljendatud. Küsimuses, kas selline õigus on põhiseadusest tuletatav, on erialakirjanduses esindatud vastandlikud seisukohad.

5 Kohalikke elanike organisatsiooni õigust esitada kaebus haldusaktile või toimingule võidakse eeldada **keskkonnaasjades**, juhul kui nad vastavad keskkonnaorganisatsiooni definitsioonile (käesoleval ajal sätestatud halduskohtumenetluse seaduse § 292 lg 2). Muudes valdkondades ja küsimustes kohalikel organisatsioonidel kohtusse pöördumiseks suuremaid õiguseid ei ole.

4.4. Keskkonnaalase info kättesaadavus

Neljandas küsimusteplokis uuriti vastajatelt nende teadlikkust enda õigustest keskkonnaalase info hankimisel ning nende keskkonnaalase info kasutust (milliseid allikaid nad kasutaksid, kui vajaksid infot, kas nad on keskkonnaalase info otsimisega kokku puutunud ning kas info leidmine oli raske). Peatüki lõppu on lisatud ka materjali uuringu kvalitatiivsest etapist - intervjueeritud keskkonnaekspertide poolt keskkonnainfo kättesaadavuse ning infoallikate kohta.

4.4.1. Teadlikkus oma õigustest keskkonnainfo hankimisel

Esmalt uuriti vastajatelt, kuivõrd nad teavad, millist informatsiooni Eesti keskkonna kohta on neil õigus saada. Selgus, et suurem osa vastajatest hindab oma teadmisi selles vallas üsna tagasihoidlikuks. Pisut üle poole vastajatest tunnistas, et ei tea eriti, millist informatsiooni neil on õigus saada, lisaks veel 12%, kes ei teadnud üldse, millist infot neil on õigus saada (vt Tabel 11).

Tabel 11: Vastajate teadlikkus infost, mida neil Eesti keskkonna kohta on õigus saada

		Sugu		
		Koos		
		Mees	Naine	
		Osakaal %	Osakaal %	Osakaal %
Kas teate, millist infot Eesti keskkonna kohta on Teil õigus saada?	Jah, tean hästi	2%	3%	1%
	Jah, tean mõnevõrra	35%	30%	39%
	Ei, mitte eriti	51%	55%	48%
	Ei, ei tea üldse	12%	11%	12%

Naiste hinnangud oma teadlikkusele on märgatavalt kõrgemad kui meeste omad – 40% naistest leiab, et teab hästi või mõnevõrra, millist infot neil Eesti keskkonna kohta on õigus saada, meeste seas on see osakaal 33%.

Vanuse lõikes hindasid kõige madalamalt enda teadlikkust 36-45-aastased – vaid veerand leidis, et teab hästi või mõnevõrra enda õigusi. Kõige kõrgemalt hindasid enda teadmisi 66-77-aastased, kellest täpselt pooled leidsid, et teavad enda õigusi hästi või mõnevõrra.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et Eesti elanike teadlikkus, millist infot on neil õigus saada on väga madal, eriti nooremate vastajate seas.

4.4.2. Kogemused informatsiooni otsimisega

Hindamaks vastajate kogemusi keskkonnaalase informatsiooni otsimisega, küsiti neilt esmalt, kas nad on viimase kolme aasta jooksul otsinud informatsiooni keskkonna seisundi kohta. Selgus, et 27% vastajatest on viimase kolme aasta jooksul keskkonna seisundi kohta infot otsinud. Üle poole ehk 53% vastas, et ei ole seda teinud, ning viiendik ei mäletanud, kas on viimase kolme aasta jooksul keskkonnaalast informatsiooni otsinud.

Informatsiooni olid otsinud võrdselt nii mehed kui naised. Küll aga oli kõige enam informatsiooni otsinud inimesi 56-65-aastaste seas (35%), maa-asulas elavate inimeste seas (33%, vastukaaluks linnaelanikest 25%) ning kõrgharidusega vastajate seas (35%).

Neilt 27 protsendilt ehk 90 vastajalt, kes on viimase kolme aasta jooksul informatsiooni otsinud keskkonna seisundi kohta, küsiti edasi - kui kerge oli informatsiooni leidmine. Pisut üle poole vastanutest leidis, et info leidmine oli kerge, kuid kolmandiku jaoks oli info leidmine üsna raske ning 7% jaoks ka väga raske (vt Tabel 12).

Info leidmine oli keerulisem naiste jaoks (46% pidas info leidmist üsna või väga raskeks, meestest aga 35%), linnaelanike jaoks (45% pidas info leidmist raskeks, maa-asulate elanikest 37%) ning 36-45-aastaste ja 66-77-aastaste jaoks (mõlemast grupist täpselt pooled pidasid info leidmist raskeks).

Tabel 12: Hinnang keskkonnaalase informatsiooni leidmisele, n=90

		Osakaal %
Kas informatsiooni leidmine oli ...	... väga kerge	3%
	... üsna kerge	52%
	... üsna raske	33%
	... väga raske	7%
	Ei oska hinnata	4%

4.4.3. Infoallikad

Järgmisena paluti vastajatel vabas vormis kirjutada, kust otsitaks informatsiooni (millisest asutusest või andmebaasist), kui tuntaks huvi oma elukeskkonna vastu (nt välisõhu saastetase, lähedalasuvad kaitsealad vms). Oluline on pidada silmas, et realselt on viimase kolme aasta jooksul otsinud vastavat infot ainult pisut üle veerandi vastanutest (27%). Seetõttu on järgmise küsimuse vastus enamike jaoks hüpoteetiline ning ei põhine eelneval kogemusel.

Kokku andis vastuse küsimusele 338 inimest⁶. **Kõige enam mainiti vastustes Keskkonnaametit**, mille tõi infoallikana välja pea viiendik kõigist vastajatest. Esinemissageduselt teine vastus oli **Google otsingumootor**, mida mainiti 56 korral. Samuti mainiti veel üldisemalt **arvutist ja internetist info otsimist** 50 korral. 48 vastajat mainis **kohalikku omavalitsust**, sealhulgas linna või valla kodulehekülge ning kohaliku omavalitsuse keskkonnakaitse spetsialisti või keskkonnanõuniku käest info küsimist.

Kodeeritud vastuste edetabel on esitatud tabelis 13. Tabelist jäid välja viis või vähem kordi mainitud infoallikad (portaalid www.eesti.ee, www.riik.ee ning www.ilm.ee, Riigiteataja, EMHI, Keskkonna-investeeringute Keskus, Põllumajandusministeerium, Eestimaa Looduse Fond, Keskkonnateabe Keskus, Keskkonnaagentuur, infoliin 1313, Eesti Looduse Infosüsteem, Maa-amet, Statistikaamet, Terviseamet, Veterinaar- ja Toiduamet, Lahemaa keskus ning kaitseala haldaja/valdaja). Lisaks kirjutas paar vastajat, et neid ei huvitaks selline info ning nad ei otsikski seda.

Kui täpsemalt vaadata, millised vastajad otsiksid informatsiooni Google otsingumootorist, siis selgub, et vanus on siin oluline diferentseeriv tegur. Kui keskmiselt 17% vastajatest nimetas Google'it infoallikana, siis 19-25-aastaste seas märkis seda allikana lausa 40%. 46-55-aastastest mainis Google'it vaid 1 inimene, vanimast vanusegrupist (66-77-aastased) mainis seda 10%. Seega võib väita, et noorte seas on enim levinud informatsiooni hankimine Google otsingumootori abil.

Ilmselgelt peegeldab antud tulemus pigem üldisemalt infohankimise strateegiaid ning ei ole spetsiifiline just (elu)keskkonna valdkonna infole.

---

6 Avatud vastuste analüüsis ei ole kasutatud kaale, mistõttu erineb valimi maht mõneti.

Tabel 13: Kust otsiksite informatsiooni, kui tunneksite huvi oma elukeskkonna vastu?

Infoallikad	Arv	Osakaal %*
Keskkonnaamet	60	18%
Google otsingumootor	56	17%
Arvutist ja internetist info otsimine	50	15%
Kohalik omavalitsus	48	14%
"Ei oska öelda"	47	14%
Keskkonnaministeerium	30	9%
Riiklik Metsamajandamise Keskus	27	8%
Keskkonnainspeksioon	13	4%
Meedia (raadio, ajakirjandus, TV)	9	3%

* üks vastaja võis nimetada mitu allikat

Illustreerivate näidetena vastustest võib välja tuua:

- „Ei tea konkreetset asutust või andmebaasi. Info leiaksin otsingumootor Google abil.“
- „Esmalt internetist, hiljem infopäring ametiasutusse.“
- „Keskkonnaametist, Tartu linnavalitsusest, Infosüsteem eelis ehk annab mingit infot, samuti internetist saan otsida vastava objekti kohta infot (majandamiskava, kaitsekorralduskava jm).“
- „Olen tuttav ajakirjanduses ilmuvaga. Linnavalitsuselt.“
- „Ootaksin sellekohast infot ERR kaudu.“
- „selline info võiks eesti.ee lehel üleval olla“

Kuigi oleks huvitav võrrelda keskkonnavalase info otsimise strateegiaid ka läbi aja, ehk kuidas on muutunud läbi aastate inimeste meetodid info leidmiseks. 2010. aasta Eesti elanike keskkonnateadlikkuse uuringus käsitleti küll keskkonnavalaseid infoallikaid, kuid valdkonnale läheneti teise nurga alt – inimestelt küsiti, kust nad on saanud viimase 12 kuu jooksul neid huvitavat keskkonna-alast infot. Tulemused viitasid, et kõige enam on inimesed saanud neid huvitavat infot loodusajakirjadest, sellele järgnesid asutuste veebilehed ning keskkonnaportaalid. Kuna käesolevas uuringus oli küsimus esitatud

täpsemalt ehk eelduseks oli inimese soov mingit konkreetset informatsiooni saada, ei saa kahjuks kahe uuringu tulemusi võrrelda.

4.4.4. Keskkonnaekspertide hinnangud infoallikatele

Uuringu kvalitatiivetapi intervjueeritutel, kes ise puutuvad tööalaselt igapäevaselt kokku keskkonnaalase informatsiooniga, uuriti samuti, kust leiaksid nemad keskkonnaalast informatsiooni, näiteks erinevate piirnormide kohta. Selgus, et konkreetse allika nimetamine oli ka nende jaoks raske. Peamise allikana nimetati Riigi Teatajat, kust ühe seaduse juurest liigutaks läbi viidete järgmiste määrusteni ning sealt hargneks otsing edasi.

Samuti hindasid nad, kui lihtne või raske võiks olla tavainimesel leida infot enda elukeskkonna kohta. Leiti, et info leidmine on üldiselt siiski üsna või lausa väga keeruline, eriti just siis, kui inimene üritab saada mingit tervikpilti sellest, mis keskkonnas ta täpsemalt elab. Lisaks võib olla probleemiks, et isegi kui inimene leiab infot hõlpsasti, siis probleeme tekitab arusaamine (näitena pakuti välja infot pestitsiidide kohta, ehituslubadest arusaamise keerukust ning kodust keskkonda puudutavat infot nagu plastmassnõude ohutus jm).

Intervjueeritud looduskaitseorganisatsioonide esindajad tõid välja, et nende poole pöördub üsna tihti inimesi, kes keskkonnaküsimustes abi otsides lähevad esimese asutuse poole, mis neil keskkonna-teemadega pähe tuleb. Üldiselt, leidis üks intervjueeritav, jäävad need organisatsioonid inimestele meelde läbi meedia ja muu avaliku tähelepanu ning pöördumiste arv on väiksem perioodidel kui organisatsioon meedias mõnda aega esinenud pole.

„Inimesed otsivad igasugustes küsimustes abi, siis nad ketravad läbi kõik riigiasutused ja siis kõik need nõ „rohelised ühingud“. Ega väga vist ei teata, kes millega tegeleb ja siis ongi nii, et vahel tuleb selliseid... linnu-teemalisi küsimusi ka meile, siis me peame need ornitoloogide ühingu juurde suunama.“

4.5. Keskkonnaasjade otsustamises osalemine

Viies plokk küsimusi keskendus osalusele keskkonnaalastes otsustusprotsessides. Vastajatelt uuriti, kuidas nad hindavad enda võimalusi kaasa rääkida oma elukeskkonda mõjutavate otsuste ja muudatuste tegemisel, milliseks hindavad nad enda teadmisi oma õigustest osaleda keskkonnaalastes otsustusprotsessides ning milline on nende varasem kokkupuude selliste otsustusprotsessidega.

Tulemuste osa järel on esitatud ka mõned väljavõtted intervjuudest keskkonnanekspertidega, kus on arutletud osalusprotsessi erinevate aspektide üle.

4.5.1. Hinnangud oma võimalusele kaasa rääkida otsustusprotsessides

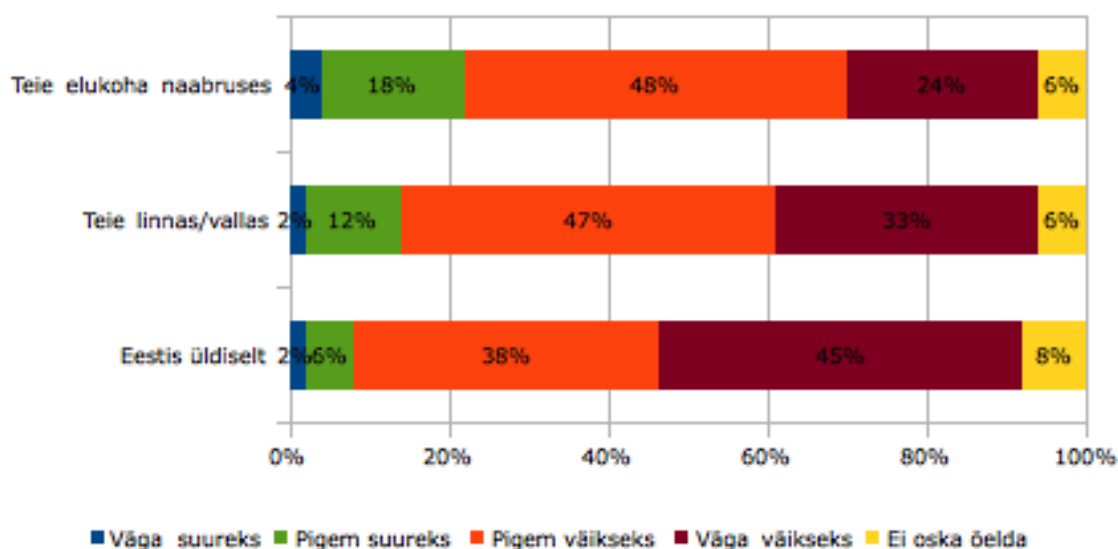
Elanike hinnang oma võimalusele kaasa rääkida enda elukeskkonda mõjutavate otsuste tegemisel on pigem tagasihoidlik – keskmiselt vaid iga kaheksas inimene leiab, et tema võimalus kaasa rääkida otsuste tegemisel enda elukoha naabruses, linnas/vallas või Eestis üldiselt on pigem suur ning keskmiselt vaid 3% peab oma võimalust osaleda väga suureks. Samuti sõltuvad hinnangud suurel määral sellest, mis tasandil ehk kui lähedal vastaja kodule neid otsuseid tehakse – erinevus selle vahel, milliseks peetakse enda võimalust kaasa rääkida oma elukoha naabruses ning milliseks Eestis üldiselt, on pea kolmekordne. (vt Joonis 1)

- Kõige optimistlikumad on inimesed selle suhtes, kuivõrd suured on nende osalemisvõimalused enda elukoha naabruses: 4% arvab, et nende osalusvõimalus on väga suur ning 18% peab oma võimalust osaleda pigem suureks. Pea kolmveerand aga hindab võimalust osaleda pigem või väga väikseks.
- Veel väiksemaks peetakse enda võimalust osaleda elukeskkonda mõjutavate otsuste tegemisel oma linnas või vallas: suureks peab enda võimalust osaleda 14% ning väikseks 80% (sh kolmandik vastajatest peab võimalust osaleda väga väikseks).
- Kõige madalamad on hinnangud sellele, kuivõrd suur on võimalus kaasa rääkida enda elukeskkonda mõjutavate otsuste tegemisel Eestis üldiselt: pea pooled vastanutest leiavad, et võimalus osaleda on väga väike. Nendele lisandub veel

38%, kes peavad oma võimalust osaleda pigem väikseks. Vaid 8% arvates on nende võimalus osaleda suur. See tulemus näitab, et Eesti elanike hoiakud kipuvad olema äärmiselt negatiivsed selle suhtes, kui palju on tavainimese võimuses oma riigis ära teha.

Joonis 1: Hinnangud oma võimalusele kaasa rääkida otsustusprotsessides

Kui suureks peate oma võimalust kaasa rääkida enda elukeskkonda mõjutavate otsuste tegemisel?

Hinnangutes oma võimalusele kaasa rääkida otsustusprotsessides esineb taustrühmade lõikes erinevusi:

- **Mehed leiavad märksa enam, et saavad nii oma elukoha naabruses, linnas/vallas kui Eestis üldiselt otsuste tegemisel kaasa rääkida.** Meeste osakaal, kes peavad oma võimalust kaasa rääkida oma elukoha naabruses väga või pigem suureks, naistega võrreldes pea poole suurem: 30% meestest vs 16% naistest. Oma linnas või vallas kaasa rääkimise puhul on vahe sama suur: 22% meestest ning 8% naistest peab enda võimalust kaasa rääkida suureks. Eestis üldiselt otsuste tegemisel on neid, kes peavad oma võimalust kaasa rääkida suureks, vastavalt 12% meestest ning 5% naistest.
- Oluline erinevus hinnangutest oma võimalusele kaasa rääkida enda linnas või vallas tehtavate otsuste puhul on **maa-asulas ning linnas elavate inimeste** vahel: maa-asulas elavatest inimestest 22% leiab, et nende võimalus kaasa rääkida on suur või pigem suur, linna-elanikest leiab seda 10%.

- **Vanuserühmade lõikes** tulid välja mõningad iseärasused. Kui võtta kokku hinnangud võimalustele osaleda nii oma elukoha naabruses, oma linnas/vallas kui Eestis üldiselt, saab välja tuua, et kõige optimistlikumad on 26-35-aastased ehk nooremad inimesed (eriti kõrged on nende hinnangud osalemisel Eestis üldiselt – 19% peab võimalust osaleda suureks) (vt Tabel 14). Kõige muutlikumad on vanima vanusegrupi, 66-77-aastaste hinnangud võimalustele osaleda – kui oma elukoha naabruses peab võimalust osaleda suureks iga neljas, siis Eestis üldiselt aga vaid 4% vanusegrupist.

Tabel 14: Oma võimalust kaasa rääkida **väga või pigem suureks** hindavate vastajate osakaal vanusegruppide lõikes

Kui suureks peate oma võimalust kaasa rääkida enda elukeskkonda mõjutavate otsuste tegemisel ...	Vanusegrupid					
	19-25	26-35	36-45	46-55	56-65	66-77
... Teie elukoha naabruses	23%	24%	19%	16%	24%	25%
... Teie linnas/vallas	17%	19%	10%	13%	14%	11%
... Eestis üldiselt	9%	19%	5%	4%	11%	4%

Hinnangud võimalusele kaasa rääkida erinevad ka selle lõikes, kuivõrd teadlikuks oma keskkonnaalastest õigustest ja kohustustest inimesed end peavad. Seose suund on ootuspärane – teadlikumad inimesed peavad ka suuremaks enda võimalust osaleda keskkonnaalaste otsuste tegemisel. Kõigi kolme tasandi puhul (oma elukoha naabrusest terve Eesti tasandini) on oma keskkonnaalastest õigustest ja kohustustest teadlike inimeste seas rohkem kui poole enam neid, kes peavad oma võimalusi osaleda suureks, võrreldes enda teadlikkust madalaks pidavate inimestega. Nõnda näiteks peab teadlikumatest inimestest 31% oma võimalust kaasa rääkida oma elukoha naabruses suureks, samas kui madalate teadmistega inimeste seas on nende osakaal 14%. Oma linna/valla puhul on need osakaalud vastavalt 19% ning 8% ning Eesti puhul üldiselt 12% ning 5%. (vt Tabel 15)

Tabel 15: Teadmised oma keskkonnaalastest õigustest ja kohustustest vs hinnangud võimalusele kaasa rääkida, veeruprotsendid

Kui suureks peate oma võimalust kaasa rääkida enda elukeskkonda mõjutavate otsuste tegemisel ...	Milliseks hindate enda teadlikkust üldiselt oma keskkonnaalastest õigustest ja kohustustest?
--	--

Kui suureks peate oma võimalust kaasa rääkida enda elukeskkonda mõjutavate otsuste tegemisel ...		Milliseks hindate enda teadlikkust üldiselt oma keskkonnaalastest õigustest ja kohustustest?	
		Väga+pigem suureks	Väga+pigem väikseks
.. Teie elukoha naabruses	Väga suureks	6%	2%
	Pigem suureks	25%	12%
	Pigem väikseks	43%	53%
	Väga väikseks	20%	30%
	Ei oska öelda	5%	3%
... Teie linnas/vallas	Väga suureks	3%	1%
	Pigem suureks	16%	7%
	Pigem väikseks	53%	43%
	Väga väikseks	22%	44%
	Ei oska öelda	6%	4%
... Eestis üldiselt	Väga suureks	4%	1%
	Pigem suureks	8%	4%
	Pigem väikseks	44%	34%
	Väga väikseks	38%	54%
	Ei oska öelda	6%	7%

Võttes kokku vastused küsimusteplokile „Kui suureks peate enda võimalust kaasa rääkida enda elukeskkonda mõjutavate otsuste tegemisel“ tuleb tõdeda, et Eesti elanikud üldjoontes üsna skeptilised osalemise tulemuslikkuse suhtes.

Kuigi 2001. aastal Eestis jõustunud Århusi konventsiooni üks eesmärk on tagada inimestele õigus osaleda keskkonnaalaste otsuste tegemisel, siis käesoleva uuringu tulemuste valduses ei saa väita, et Eesti elanik tunneks, et tal oleks õigus keskkonnaalastest otsustusprotsessidest osa võtta või et tema osalusel võiks olla mingit mõju. Konventsiooni elluviimiseks on küll Eestis läbi aastate rakendatud mitmeid meetmeid (teavitustegevused, ametnike koolitamine jpm), ent uuringu tulemused viitavad sellele, et jätkuvalt on vaja pöörata tähelepanu inimeste osalusmotivatsiooni tõstmisele. Inimestel puudub arusaam, et nende arvamus on oluline, et neil on õigus seda väljendada ning et sellega peab ka otsuste tegemisel arvestama.

4.5.2. Kokkupuude enda elukeskkonda mõjutavate otsustega

Vastajatelt küsiti, kas nende elukoha naabruses on kunagi tehtud otsuseid või muudatusi, mis mõjutaks nende elukeskkonda. Vastustest ilmnas, et 43% vastajatest on olnud olukorras, kus nende ümbruskonnas on tehtud otsuseid või muudatusi, mis mõjutaks nende elukeskkonda. 38% ei ole sellises olukorras olnud ning 19% ei mäleta, kas nad on sellises olukorras olnud. Antud küsimus oli filterküsimus - neilt, kes on varasemalt sellises olukorras olnud (kokku 146 inimeselt), küsiti edasi, kas nad tegid ka ise selles olukorras midagi. 34% vastas, et tegi selles olukorras midagi, 47% vastas, et ei teinud ning 19% ei mäletanud.

Viisid, kuidas protsessis osaleti

Edasi küsiti selles olukorras midagi ette võtnud inimestelt vabas vormis, mida nad täpsemalt tegid (kokku 42 inimest⁷). Esitatud küsimusele anti väga erinevaid vastuseid, mistõttu ei saa välja tuua konkreetset üldistatud mustrit Eesti elanike osalusviisidest keskkonnaalastes protsessides.

Üldiselt tuli vastustest välja, et inimesed on protsessis osalenud üsna aktiivselt – enamikust vastustest võib välja lugeda, et tehti reaalseid pingutusi selle nimel, et oma arvamust väljendada/osaleda. Kõige enam (16 juhul) kontakteeruti mõne juhtumiga seotud või sellest huvitatud osapoolega (võeti ühendust kas kohaliku omavalitsusega, detailplaneeringu eest vastutava organisatsiooniga, ehitusega tegeleva firmaga, Keskkonnaministeeriumiga, Keskkonnaametiga, ajakirjandusega või teavitati seaduserikkumisest). Neist viiel juhul kirjeldati tegevust "meie" vormis, ehk tegutseti mitte üksi, vaid koos kogukonnaga. Konkreetsemalt menetluses osalemist kirjeldas 3 vastajat (infokoosolekutel käimine, eelnõude arutamises ja hääletuses osalemine, aktiivne osalus keskkonnamõju hindamise protsessis). Osaluse näidetena võib välja tuua:

"Oma tänava inimeste allkirjad kogusime ja kirjutasime ühise kirja miks me ei soovi seda asutust enda tänava kõrvale. Vallavalitsus kutsus meid kohale ja selgitas olukorda."

"Suhtlesime otseselt ehitajaga, et tööde käigus ei aetaks kinni äravoolukraavi."

"Saatsin kirja keskkonnaministeeriumisse (mujale ei osanud saata), kus põhjendasin, miks ma nii arvan."

---

7 Tulemuste tõlgendamisel ning üldistamisel tuleb kindlasti silmas pidada alavalimi suhteliselt piiratud mahtu.

12 vastuse puhul oli seletus umbmäärasem ning oli keerulisem aru saada, mis viisil vastaja täpsemalt protsessist osa võttis. Kirjeldati üldisemalt juhtumit või enda osalusena vastati lühidalt, et ei oldud planeeringuga nõus, protestiti, püüti midagi kaitsta vm. Küll aga oli enamasti ka nende vastuste puhul aru saada, et enda arvamust avaldati aktiivsemalt. Näidetena ambivalentsematest vastustest võib välja tuua:

"Ei nõustunud uue hoone kõrgusega"

"Püüdsin kaitsta kuldkäokinga kasvupiirkonda"

"Tegemist oli suure metsa lageraiega, keeruliste omandisuhetega, kohalikud elanikud küll sõdisid selle vastu, aga kahjuks võitis RAHA"

Passiivsemat osalust ehk allkirja andmist, petitsiooniga liitumist või netti postitamist nimetas 8 vastajat. Paar inimest tõi veel välja planeeringuga tutvumist ning sellega rahuldumist.

Kõik vastused küsimusele on esitatud muutmata kujul raporti Lisas 1.

Põhjused sekkumata jätmiseks

Oma elukeskkonda mõjutavate otsustega kokku puutunud vastajatelt, kes ei olnud midagi ette võtnud, küsiti aga täpsustust sellele, miks nad midagi ei teinud. Kõik vastused esitatud küsimusele (kokku 74) on muutmata kujul esitatud Lisas 1.

Üldistavalt saab kokku võtta, et ligi pooled vastajatest väljendasid erinevaid heitumise vorme - nende tegevusest ei oleks midagi reaalselt muutunud. Leiti, et lihtsal inimesel pole sõnaõigust, osalemine ei muudaks niikuinii mitte midagi, arvamust ei võetaks kuulda või suurfirmade vastu ei saa võidelda. Konkreetsete näidetena sellelaadsetest vastustest võib välja tuua:

"Mõttetu peaga vastu seina joosta, raha paneb asjad paika."

"Otsustajad ei kuula niikuinii tavainimest."

"See ei oleks midagi muutnud, milleks raisata oma närve"

"sellepärast, et linn otsustas ja vastu ei saanud hakata."

Pea veerandil juhtudest (16 korral) oli mitte tegutsemise põhjus selles, et muudatus ei

häirinud elukeskkonda või siis ka parandas seda, mistõttu ei peetud vajalikuks sekkumist. Mitmed vastajad jätsid sekkumata, kuna puudus varasem teave ning otsus või muudatus oli selleks ajaks, kui sellest kuuldi, juba tehtud (uus hoone ehitamisel või load väljastatud). Samuti toodi mitmel juhul välja, et keegi ei andnudki võimalust otsustusprotsessis osalemiseks. Seda illustreerivad vastused:

"Sest siis kui tegema hakati oli hilja juba midagi teha. Planeerimisel ei jõudnud info minuni ja ma ei osanud seda ka otsida."

"Olukorras ei olnud enam midagi teha - kõik load olid enne väljastatud."

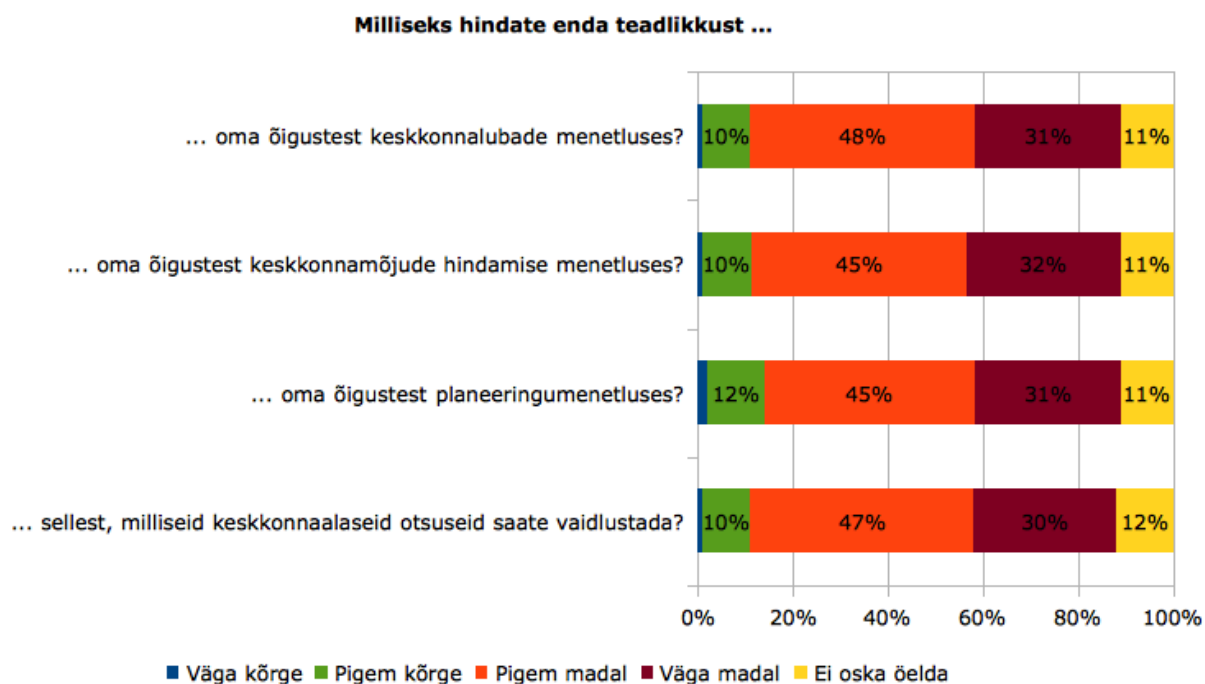
Mõni inimene jättis veel osalemata, kuna puudus selleks võimalus (näiteks ajaressurs) või siis ei teatudki, et oleks midagi teha saanud (*"pole teadnud, et oleks õigus sõna võtta"*).

4.5.3. Teadlikkus enda õigustest otsustusprotsessides osalemisel

Vastajatelt uuriti ka nende teadlikkust oma õigustest osaleda keskkonnavalustes otsustusprotsessides - täpsemalt neljas valdkonnas: keskkonnalubade menetluses, keskkonnamõjude hindamise menetluses, planeeringumenetluses ning selles, milliseid keskkonnavaluseid otsuseid neil on õigus vaidlustada.

Kõigi nelja valdkonna puhul jagunevad hinnangud enda teadlikkusele väga sarnaselt (vt Joonis 2). Üle kolmveerandi vastajatest hindasid kõigi valdkondade puhul enda teadlikkust madalaks (sh 45-48% pigem madalaks ning 30-32% väga madalaks). Keskmiselt iga kümnes vastaja pidas enda teadlikkust pigem kõrgeks ning 1-2% ka väga kõrgeks.

Joonis 2: Teadlikkus enda õigustest otsustusprotsessides osalemisel

Et täpsemalt vaadelda, kelle hinnangud (milliste taustakategooriate vms omaduste poolest) oma teadlikkusele menetlustest on suurema tõenäosusega väga madalad ning kelle hinnangud keskmisest kõrgemad, grupeeriti kokku sarnaste vastamismustritega vastajad, kasutades kaheastmelise klasteranalüüsi meetodit. Tegemist on statistilist meetodiga, mille abil saab koondada sarnaseid indiviide ning tuua välja iga grupi ühisnimetajaid.

Klastrite loomisel jäeti analüüsist välja 25 respondenti, kes kõigi nelja küsimuse puhul valisid vastusevariandi „Ei oska öelda“. Ülejäänud 312 vastaja põhjal loodi lahendina kolm gruppi:

- esimeses olid keskmiselt kõrgemate hinnangutega vastajad (12% kõigist vastajatest),
- teises grupis olid vastajad, kelle teadlikkus oli keskmiselt pigem madal (55%)
- viimase grupi moodustasid vastajad, kes enamasti olid valinud vastusevariandi, et teadlikkus on väga madal (34% kõigist).

Kõige kõrgemate hinnangutega gruppi kuuluvad inimesed, kes kõigi nelja küsimuse või enamuse puhul neist valis vastusevariandi „Väga kõrge“ või „Pigem kõrge“. Kuna kõrgete

hinnangutega vastajaid on vähe, on ka see grupp kõige väiksem, sisaldades vaid 37 inimest. Alavalimi väiksust tuleb arvesse võtta ka osakaalude analüüsimisel, kuna üks vastaja moodustab juba pea 4% kogu rühmast. **Siiski saab välja tuua olulisi karakteristikuid, mis on omased kõrgemate teadmistega grupile:**

- Pea kolm korda enam kuuluvad sellesse gruppi **mehed** kui naised – meestest 18% ning naistest 7% peab enda teadlikkust oma õigustest üldiselt kõrgeks.
- Poole enam kuuluvad sellesse gruppi **maa-asulas elavad inimesed** kui linnaelanikud (18% vs 9%).
- Vanuserühmadest on kõige enam selles grupis **56-65-aastaseid** (19%), kõige vähem aga 36-45-aastaseid (3%). Üsna palju on selles grupis ka 26-35-aastaseid (15% vanuserühmast).
- Grupi liikmed **peavad end keskkonnateadlikumaks** ka üldises mõttes (neist täpselt pooled nõustusid täielikult väitega, et on keskkonnateadlikud, üldvalimis on see osakaal 32%).
- Oodatavalt **hindavad need vastajad kõrgemalt ka oma teadmisi enda keskkonnavalastest õigustest ja kohustustest**. Üldvalimist pidas enda teadmisi väga või pigem kõrgeks 51%, sellest grupist aga tervelt 90%. Poole kõrgemad on ka nende hinnangud oma teadmistele sellest, millist infot Eesti keskkonna kohta on neil õigus saada (78% vs 37% üldvalimis).
- Grupi liikmete seas on mitu korda suurem nende osakaal, kes **peavad enda võimalust kaasa rääkida enda elukeskkonda mõjutavate otsuste tegemisel suureks**, võrreldes üldvalimiga. Kodukoha ümbruses peab enda võimalust osaleda väga või pigem suureks 70% grupist (ehk 26 inimest vs 11, kes peavad võimalusi väikseks), üldvalimis on selliseid vastajaid 22%. Oma linnas/vallas on osakaal vastavalt 61% grupist vs 14% üldvalimist ning Eestis üldiselt 46% grupist vs 8% üldvalimist.
- Grupist 14% (5 in) on osalenud keskkonnaloa menetluses ning 22% (8 in) planeeringumenetluses.

Võrdluseks - **väga madalate teadmistega gruppi** (mille moodustab 105 vastajat) **iseloolestavad järgmised karakteristikud:**

- Kõige enam on selles grupis **nooremaid vastajaid** - 26-35-aastaseid (44% kogu vanusegrupist) ning kõige vähem 66-77-aastaseid (23% kogu vanusegrupist).

Siinkohal saab välja tuua 26-35-aastaste vastajate eripära, kuna nende seas on keskmisest enam nii kõrgeimate teadmistega kui madalaimate teadmistega inimesi, mis näitab, et lõhe vanuserühma liikmete teadlikkuses on suur.

- Rohkem on väga madalate teadmistega need inimesed, **kes elavad linnas**, kui maa-asulas elavad inimesed (37% esimesest ning 24% teisest grupist).
- Soo lõikes ei ole suuri erinevusi (gruppi kuulus 35% naistest ning 32% meestest).
- Hariduse lõikes on mõnevõrra vähem väga madalate teadmistega inimesi kõrgharidusega inimeste seas (30%), võrreldes kesk-eri/kutsehariduse (34%) ning **keskharidusega** (39%).
- Grupi liikmed **ei pea end eriti keskkonnateadlikuks** – vaid 22% nõustus täielikult väitega, et peab end keskkonnateadlikuks.
- **Oma teadmisi üldiselt oma keskkonnaalastest õigustest ja kohustustest** peab grupiliikmetest väga või üsna kõrgeks 30% (üldvalimis 52%). Siinkohal tasub välja tuua murekoht, et need 30%, kes üldiselt on oma õigustest ning kohustustest teadlikud, peavad oma teadmisi osalusõigustest nõnda madalaks.
- Sellesse gruppi kuuluvate inimeste **hinnangud enda võimalustele kaasa rääkida** keskkonnaalastes otsustusprotsessides on võrreldes kahe esimese grupiga palju madalamad. 10% peab enda võimalust osaleda otsuste tegemisel enda kodukoha naabruses pigem suureks, oma linnas/vallas peab võimalust suureks 3% (ehk 3 inimest) ning Eestis üldiselt vaid 1%.
- Nende seas on vähem inimesi, kes on **kokku puutunud keskkonnaalaste muudatustega enda elukohas** (29% ehk 30 inimest) ning neist vaid 4 inimest võttis selles olukorras midagi ette. 21 inimese puhul, kes midagi ette ei võtnud, olid põhjendused sellele ka enamasti minnalaskvas meeleolus (polnud mõtet midagi teha) või siis seotud liiga hilise avastamisega (polnud enam võimalik midagi teha).

Seega tuleb kokkuvõttes tõdeda, et oma teadmisi osalusõigustest väga madalaks pidavate inimeste seas on väga levinud üldisem heitumus oma võimaluste suhtes osaleda. Tegemist on inimestega, kellest suuremal osal puudub varasem tihedam kokkupuude enda elukeskkonda puudutavate otsustega ning puudub ka usk sellesse, et võimaluse korral saaks kaasa rääkida otsuste tegemisel.

4.5.4. Teadmised igaühe õigustest menetlustes osalemisel

Et täpsemalt uurida inimeste teadmisi menetlustes osalemise õigustest, küsiti neilt ka faktiteadmist sellest, kas igaühel on Eestis õigus erinevates menetlustest osa võtta. Küsimus esitati eraldi planeeringu-, kaevandusloa, ehitusloa ning keskkonnamõjude hindamise menetluse kohta.

Kõigi menetlustüüpide puhul ei osanud pea pooled pakkuda, kas igaühel on õigus neis osaleda või mitte (vt Tabel 16). Kõige vähem osati vastata küsimusele keskkonnamõjude hindamise menetluse kohta, mille puhul 47% ei osanud vastust pakkuda.

Kuna kõigi menetluste puhul oli neid kõige enam, kes ei osanud vastust pakkuda, keskendub järgnev analüüs just nende vastajate tausta uurimisele. Oluliseks diferentseerivaks teguriks osutus sugu, mil määral valiti vastusevarianti "ei oska öelda". Planeeringu-, kaevandusloa ning ehitusloa menetluse puhul vastas nõnda kolmandik meestest, kuid ligi pooled naistest. Samuti erinesid omavahel ka erinevad vanusegrupid. Kõige vähem näitasid teadlikkust üles kõige noorema vanusegrupi liikmed, vanemate inimeste seas on aga "ei oska öelda" vastajate osakaal märksa väiksem – sellele, kas igaühel on Eestis õigus osaleda ükskõik millises planeeringumenetluses, ei osanud vastata 60% 18-25-aastastest vastajatest, 56-65-aastaste seas on selliseid vastajaid aga täpselt poole vähem. Sarnased olid vanusegruppide vahed ka kaevandusloa ning ehitusloa menetluse puhul. Seega saab välja tuua, et nooremate inimeste suutlikkus vastata osalusõigusi puudutavatele küsimustele on võrreldes vanemate inimestega üpris madal.

Vastuste jaotumist mõjutas mõnevõrra ka fakt, kas vastaja oli kunagi ise puutunud kokku muudatustega, mis tema enda elukohta mõjutaks. Nii planeeringu-, keskkonnaloa kui ehitusloa menetluse puhul oli otsustega isiklikult kokku puutunud vastajate seas keskmiselt 10% vähem neid, kes oleksid vastanud "ei oska öelda".

Keskkonnamõjude hindamise menetluse puhul olid vahed naiste ja meeste ning vanusegruppide vahel "ei oska öelda" vastuste poolest märgatavalt väiksemad, samuti ei olnud suuri erinevusi nende seas, kes on keskkonnaalaste otsustega ise kokku puutunud või mitte.

Tabel 16: Teadmised igaühe õigustest menetlustes osalemisel

Kas Eestis on igaühel õigus osaleda ükskõik millises ...	Vastusevariandid	Osakaal %
--	------------------	-----------

Kas Eestis on igaühel õigus osaleda ükskõik millises ...	Vastusevariandid	Osakaal %
... planeeringumenetluses?	Jah	27%
	Ei	32%
	Ei oska öelda	41%
... kaevandusloa menetluses?	Jah	17%
	Ei	42%
	Ei oska öelda	42%
... ehitusloa menetluses?	Jah	19%
	Ei	39%
	Ei oska öelda	42%
... keskkonnamõjude hindamise menetluses?	Jah	19%
	Ei	34%
	Ei oska öelda	47%

4.5.5. Kokkupuude menetlusteadetega ning osalemine menetlustes

Vastused küsimustele "Kas olete kunagi märganud teateid keskkonnalubade/planeeringute menetluste kohta?" viitavad, et tunduvalt rohkem on nähtud teateid planeeringute menetluste kohta kui keskkonnalubade menetluste kohta – kui planeeringumenetluste teateid on näinud umbkaudu pooled vastajad ning ei ole näinud kolmandik, siis keskkonnalubade puhul on vastuste osakaalud vastupidised ning teateid on näinud vaid kolmandik vastajatest (vt Tabel 17).

Võrreldes menetluste teateid näinud inimeste osakaalu linnaelanike ning maa-asulate elanike seas, selgub, et linnaelanike hulgas on enam neid, kes on näinud keskkonnalubade menetluste teateid (35% vs 30% maa-asulate elanikest) ning maa-asulates on enam nähtud planeeringute menetluste teateid (55% vs 49% linnaelanikest).

Tabel 17: Kokkupuude menetlusteadetega

Kas olete kunagi märganud teateid ...	Vastusevariandid	Osakaal %
... keskkonnalubade menetluste	Jah	34%

Kas olete kunagi märganud teateid ...	Vastusevariandid	Osakaal %
kohta?	Ei	52%
	Ei oska öelda	15%
... planeeringute menetluste kohta?	Jah	51%
	Ei	35%
	Ei oska öelda	15%

Vastajatelt küsiti ploki lõpetuseks, kas nad on ka ise osalenud mõne keskkonnaloa või planeeringu menetluses. Selgus, et mõlema puhul on osalenute osakaal oodatult üsna tagasihoidlik (vt Tabel 18). Samuti oli oodatav, et planeeringu menetluses osalejaid olid rohkem kui keskkonnaloa menetlustest (8% vs 4%).

Linna- ja maaelanike võrdluses tuleb välja, et mõlemat liiki menetluste puhul on maaelanike hulgas rohkem neid, kes on osalenud. Planeeringumenetluste puhul on vahe väike – 10% maa-asula elanikest ning 8% linnaelanikest on menetluses osalenud. Keskkonnaloa menetluse puhul on vahe suurem – osalenud on 7% maaelanikest ning 3% linnaelanikest.

Tabel 18: Menetlustes osalemine

Kas olete kunagi osalenud mõne ...	Vastusevariandid	Osakaal %
... keskkonnaloa menetluses?	Jah	4%
	Ei	96%
... planeeringu menetluses?	Jah	8%
	Ei	92%

Veerand (absoluutarvudes 11 inimest) kõigist menetluses osalenutest on osalenud nii keskkonnaloa menetluses kui ka planeeringu menetluses.

Kõik osalenud kirjeldasid vabas vormis, kuidas nad täpsemalt menetlusest osa võtsid. Ligi poolte puhul oli seos menetlusega tööalane, nt osaleti vallavolikogu liikmena, projekteerijana, projekti partneri esindajana, linnaosa halduskogu liikmena, eksperdina või looduskaitse organisatsiooni esindajana. Teine põhjus osalemiseks, mida mitmed välja tõid, oli konkreetne side juhtumiga - tegu oli kas vastaja enda krundi või naaberkrundi otseselt mõjutavate otsustega. Ülejäänud vastustena toodi veel välja

näiteks osalust läbi allkirja andmise, küsitlusele vastamise või arutelul osalemise, samuti seoses koolitööga, või MTÜ aktivistina. Kõik vastused muutmata kujul on esitatud Lisas 1.

4.5.6. Ekspertide hinnangud takistustele otsustusprotsessides osalemisel

Viienda peatüki lõppu on koondatud erinevad tähelepanekud keskkonnaalaste osalusprotsesside ning nende kitsaskohtade kohta, mida keskkonnaõigusega tihedamini kokku puutunud inimesed intervjuude käigus välja tõid. Kõige enam on keskendunud takistustele, mis inimestel keskkonnaalaste õiguste kasutamisel ette võivad tulla.

Haldusorganid

Üks oluline teema, mis kõik intervjuueeritavad esile tõstsid, oli haldusorganite, eriti aga kohalike omavalitsuste (KOV) poolse kaasamise praktika. Täpsemalt arutleti nende rolli üle informatsiooni jagamisel elanikele, toodi välja erinevusi kohalike omavalitsuste vahel motiveerituses inimesi kaasata ning ressurssides selle tegemisel, samuti räägiti esineda võivatest probleemidest ametliku keele mõistmisel.

1) Haldusorganite roll info jagamisel. Arutlusele tulid probleemid selles, mil määral hetkel haldusorganid elanikele informatsiooni jagavad ning kui suur võiks üldse olla nende roll. Leiti, et kui hetkel tegelevad inimeste informeerimisega kõige enam erinevad vabaühendused, siis ideaalis peaks see siiski olema planeeringu läbiviimist korraldav KOV, kes teavitustööd teeb. Samuti võiksid ametnikud lisaks info jagamisele ka aidata inimestel aru saada dokumentidest, mis käsitlevad antud planeeringud ning sellega tagada kõikide osapoolte ühine mõistmine olukorrast. Hetkel aga täidetakse intervjuueeritavate hinnangul pigem miinimumprogrammi ning KOV-i kaudu ei pruugi informatsioon seega kergesti hangitav olla.

"Kui sa kuuled miskit kõlakat ja siis üritad omavalitsuse kaudu asjale läheneda, siis see võib... kuigi neil peab see info kodulehel olema, on see nii hästi mõnikord ära peidetud. Et isegi mina, kes nagu teoorias peaks teadma, kustkaudu seda konti purema hakata, ei ole suutnud vahepeal üles leida asju."

"No nii valla kui Keskkonnaameti ametnikud võiksid tegelikult ise võimalikult palju infot välja anda ja aidata kõikidel osapooltel oma mured ära rääkida. Mõnes piirkonnas see ongi nii, aga mõnes kohas on see täiesti vastupidi. Et ametnikud lihtsalt ei ole huvitatud mingitest protestikirjadest."

"Kui mingi arendaja tahab mingit suurt lauta teha ja vallal on selle taotluse materjalid, siis vald võiks olla nagu, kui seal on tugev jurist või tugev ametnik, siis ta võiks aidata inimestel neid dokumentatsioone läbi töötada ja aru saada, mis see kaasa toob. See oleks ideaalne, aga enamasti nad ei saa ju sellest algdokumendist aru ja nad ei saa ka ametnikult abi sellest aru saamiseks ja siis on nagu vaja kellegi teise abi otsida."

2) Ametlik keel takistusena. Väga olulise takistusena otsustusprotsessil osalemisel kohaliku elaniku jaoks toodi välja juriidilise (ning laiemalt – erialase) terminoloogia kasutamist. Kui inimene pöördub ametnike poole informatsiooni saamiseks, siis tihtilugu on teave, mis ta saab, väga raskesti arusaadav. See omakorda pärsib kodaniku motivatsiooni ja võimalust üldisemalt oma arvamusi avaldada ja protsessis kaasa rääkida.

„See tavaline inimene tänavalt või külast või niiöelda vanaema maalt ja siis need igasugused planeerijad ja juristid ja ametnikud – need räägivad omavahel nii erinevat keelt, et nad ei saa juba sellepärast aru. Et isegi kui see info temani jõuab, see on sõnastatud niimoodi, et too ei saa aru ja siis ei tekigi nagu soovi või tahtmist midagi arvata või edasi uurida. Et see sõnakasutus on juba nii osalemisvaenulik."

„Alati on nii, et üks pool ehk korraldaja on väga teadlik sellest protsessist ja nendest argumentidest ja siis kohalik inimene ei pruugi tunda seda sõnavara."

Terminoloogia probleemi alla kuuluvad ka osaliselt probleemid seoses **menetlusteadetega**. Mitmel korral välja toodi intervjuudes välja, et menetlusteadet ei täida täiel määral inimeste teavitamise funktsiooni. Intervjueeritute hinnangul ei märka inimesed tihti menetlusteadet, mis väikses kirjas ajaleheveergudel ilmuvad, sealhulgas ka teateid, mis puudutavad nende endi elukohas tehtavaid muudatusi. Kui aga ka märgatakse teadet, siis ei saada täpselt aru, mida teade tähendab, kuna informatsioon

on esitatud spetsiifilises vormis („ametnike keeles“). See aga vähendab ka tõenäosust, et inimene õigel hetkel otsustusprotsessi sekkub ning otsuste tegemises kaasa saab üldse rääkida.

„Paljudel juhtudel on see, et ei saada üldse aru, mida see ajaleheteade tähendab. Seal kasutatakse neid seadusest võetud sõnu, mis on igal teatel võrdlemisi sarnased, et sisuliselt ei räägita lahti, et millest mingi luba või planeering on, mida koostama hakatakse üldse.“

„Siis on sellele arendusele tehtud detailplaneering, mis on ka avalikustamisel olnud, aga see on see kirbukiri, mis lehtedes ilmub ja inimesed ei loe seda. Ja katastriüksuse tunnus ei ütle ka enamikele mitte kui midagi.“

„Ajalehest sa ei leia üles. Seal on need nii väikselt surmakuulutuste vahel.“

Positiivse arenguna menetlusteade puhul mainiti, et mõningad omavalitsused on siiski viimasel ajal hakanud rohkem tähelepanu pöörama teadete sisukusele ja nende põhjalikumale avamisele ning lakooniliste teadete hulk on mõnevõrra vähenenud.

Samuti mainiti intervjuudes teateid Ametlike Teadaannete veebilehel, millega regulaarselt viivad end kurssi ning on harjunud lugema küll erialaselt keskkonnaga seotud inimesed, kuid kuhu tavainimene arusaadavalt just ei satu. Kuna kogu informatsioon on esitatud juriidilise teate vormis ehk väga „ametnike keeles“, siis on üldjuhul tegemist väga keerulise infoallikaga tavainimese jaoks, kes soovib midagi teada saada.

"Me tegime sellist katset, et kutsusime täiesti juhuslikke inimesi tänavalt ja andsime neile mõned ametlikud teadaanded lugeda, et kui palju nad sellest aru saavad. Ja mitte et nad lihtsalt ei saanud aru, vaid nad meeletult vihastusid. Nende ainukene reaktsioon oli see, et keegi üritab midagi varjata. See ametliku teate vorm, et "see-see vallavalitsus teatab, et on tehtud otsus selle-selle detailplaneeringu keskkonnamõju osas ja kaalutud neid ja neid asju", juba see juriidilise teate vorm, millega mina olen juba nii ära harjunud, et mulle tundub see isegi enam-vähem arusaadav, siis tavalist inimest juba see vorm ise ärritab.“

Üks viis, kuidas inimene saab veel informatsiooni uue planeeringu kohta, on avalik teade, millega tähistatakse planeeringuala. Üks intervjuueeritav tõi välja, et tegemist on süsteemiga, mis linnades juba üsna hästi toimib, kuid maa-asulas on sellised teated palju

raskemini märgatavad.

„Siin linnades töötab see süsteem. Aga maapiirkondades, seal inimesed ütlevad, et kui sul seal metsa vahel silt üleval on, et ei tea, kes seda seal küll lugemas käib.“

3) Erinevused KOV-ide vahel. Kõik intervjuueeritavad leidsid, et inimeste kaasamise määr keskkonnaalaste otsuste tegemisel sõltub Eestis väga palju sellest, millise KOV-iga on tegu ning kui väga sealsed ametnikud soovivad, oskavad või tahavad inimesi kaasata. Mainiti, et tihti tehakse kaasamisel ära vaid seadusest tulenev miinimum, kuna puudub reaalne huvi elanike sekkumise vastu, mis tähendaks lisanduvat kommentaaridele vastamist, vaidlusküsimuste lahendamist ning teisi protsessi pikendavaid tülikusi. Vastandina toodi enda kogemustele tuginedes välja, et on olemas ka selliseid KOV-e, kus kaasatakse kohalikke elanikke juba enne planeeringu algatamist, et pakkuda inimestele võimalust enda seisukohti juba varakult väljendada ning seega ka planeeringu käivitumise faasis ebameeldivaid üllatusi vältida. Varajase kaasamise ühe motivatsioonina toodi välja ka teatavat vastutusest vabanemist – kui ei soovita ise millegi eest vastutust võtta, siis antakse kohalikke seltse kaasates ka vastutust enam nende kanda.

Positiivse arenguna leiti, et üldiselt paistab kohalike omavalitsuste poolne teadlikkus siiski olevat viimaste aastate jooksul tõusnud ning arenevad just need KOV-id, millel on varasemaid kogemusi olnud suuremat huvi pakkunud planeeringutega, kus kohalikud elanikud on soovinud kaasa rääkida. Kus on suuremaid ja tõsisemaid protsesse olnud, seal tehakse järgmine kord ka paremini ning põhjalikumalt.

"Oli küll selliseid omavalitsusi, kes tegid nii vähe kui võimalik, et kõik need seaduses ette nähtud miinimum oli kenasti täidetud. Just sellepärast, et kui jälle tuleb mõni ärgas kodanik, siis ei saa selle asjaga nii kiiresti edasi minna kui tahaks. Ja kui nüüd hiljem kõrvalt vaadata, siis tundub, et nii mõnigi oluline planeering on niimoodi väga vaikselt kuidagi läbi läinud nendest asjadest."

"Ma usun, et on täitsa neid, kes teevadki nii nagu peab seaduse järgi, on ise huvitatud, et võimalikult rohkem inimesed saaksid teada sellest, mis toimub, ja siis saaksid ka sõna sekka öelda. Ma arvan küll, et on väga-väga häid valdasid ja siis on neid, kes teevad minimaalse või isegi ei ole suutelised seda tegema, mida seadus nõuab."

"Ei ütleks, et väga suure rõõmuga tahetakse kaasata kõiki, sest igasuguste masside ohjamine ja nende arvamustega arvestamine on üsna keeruline."

Elanikepoolne osaluspraktika

1) Liiga hiline reageerimine. Ankeetküsitluses antud avatud vastustest tuli mitmel korral välja, et otsustusprotsessist ei võetud osa, kuna info jõudis osapoolteni liiga hilja ning kui reageeriti, polnud enam võimalik midagi ära teha. Sama käis läbi ka intervjuudest - tihti pöörduvad keskkonnaalaste vabaühenduste poole abi saamiseks inimesed siis, kui on juba liiga hilja. Seejuures sellised "liiga hilja ärkajad" on enam pärit just linnadest.

„Kui ma peaks nüüd panema suhtesse, et kes on pöördunud õigel ajal, siis ma ütleks, et... ma ei tea... 1/8. Ja siis ülejäänud on need, kes liiga hilja reageerivad. Aga võib-olla on see ainult meie kogemus siis selline."

"No nii ja naa jah. Et on nagu selliseid, kus on väga hilja osaleda, aga tegelikult on ka selliseid, kus on väga vara. Need jäävad võib-olla rohkem meelde, kus tulla liiga hilja, sest kahjuks jah ei saa midagi teha."

2) Pessimistlik mentaliteet. Intervjueeritavate hinnangul on Eesti elanikele omane negatiivne hoiak oma osalusvõimaluste suhtes ning seda kinnitasid ka ankeetküsitluse tulemused. Levinud vastus küsimusele „Miks te ei osalenud oma elukeskkonda mõjutava otsuse tegemises“ oli, et tavainimene ei ole võimeline otsuseid mõjutama ning seetõttu pole ka mõtet hakata proovimagi. Ka intervjueeritavad leidsid, et Eestis on väga levinud mentaliteet, et kõik otsused on niikuinii kõrgemal vastu võetud ning lihtinimesel puudub sõnaõigus.

„See hoiak vist on üsna paljudel inimestel sees, et pole mõtet sekkuda, pole mõtet teha, et niikuinii kõik saksad otsustavad ära."

„Pahatihti ma arvan, et meil on ikkagi veel see... või noh üleüldse on selline mõtlemine, et „ah niikuinii need poliitikud otsustavad ja teevad, et mis me ikka üldse hakkame". Et võib-olla seda mõttemalli oleks ka ikkagi vaja muuta."

„Ma arvan, et üldiselt ikkagi kohalikud elanikud, neile ei ole päris päralt jõudnud

see planeerimine nagu täna me seda mõistame. Et ikka arvatakse, et "noh, mis mina ikka räägin", et see on selline ülevalt alla dikteeriv ikkagi, et ei ole nagu alt üles suunitlusega."

3) Menetluses osalemise keerukus. Intervjueeritavad andsid omapoolseid hinnanguid sellele, kuivõrd lihtne või keeruline on tavainimesel, kes ei puutu erialaselt keskkonnateemadega kokku, osaleda menetlusprotsessis. Kõige keerulisemaks või pea võimatuks peeti osalemist inimese jaoks, kes ei kasuta internetti.

"Selliselt tasemelt on nagu praktiliselt võimatu tegelikult osaleda, et kogu aeg seal vallamajas käia mingeid dokumente lugemas ja neid kommenteerimas, et see on nagu väga raske juhtum."

Samas, kui inimene on enam haritud, oskab arvutit kasutada, on ka mingis muus valdkonnas juriidiliste dokumentidega kokku puutunud ning omab ka piisavalt aega protsessis osalemiseks, siis leiti, et tõenäoliselt suudaks ta ka protsessi süveneda ning adekvaatselt oma arvamust avaldada. Keerukamas protsessis osalemisel oleks tal siiski aga arvatavasti tuge vaja.

"See juriidika on ikkagi küllalt keeruline ja see loogika, et mida seal ühes või teises etapis peaks tegema ja missugune argument on tõsine ja missugune ei ole tõsine, selle vahet tegemine tahab kõrvalist abi."

4.6. **Ekspertide ideed osaluspraktika parandamiseks**

Intervjueeritavad pakkusid omalt poolt välja ka üldisemaid mõtteid selle kohta, mis nende silmis aitaks ühel või teisel moel suurendada inimeste osalust keskkonnaalastest otsustusprotsessides. Ideed puudutasid ennekõik riigi- ning kohalike omavalitsuste poolsete asutuste rolli.

- **Kohalikud omavalitsused ning riigiasutused peaksid enam tähelepanu pöörama elanike teavitamisele planeeritavatest tegevustest** ning informatsiooni hankimine tuleks muuta hõlpsamaks. Inimesed võiksid enam teada, kelle käest neil on võimalik abi saada ning informatsiooni küsida, kui tekib huvi mõne planeeringu vastu. Ideaalis võiks inimene pöörduda lähima kohaliku omavalitsuse poole ning sealt nõu küsida ning ka saada kompetentset ning erapooletut nõu – ehk siis vajadus suurendada Arhusi konventsiooni mõistes nn aktiivset informeerimist kui ka passiivset informeerimist.
- **Aitaks üldine kohalike omavalitsuste ametnike pädevuse tõstmine osaluse teemal.** Kui ametnik suudaks oma KOV-is juba varajases staadiumis üles leida kõik need inimesed, keda potentsiaalselt uus arendus mõjutama hakkab, neile muudatused arusaadavaks teha ja neilt tulev informatsioon või vastuväited võimalikult vara ka planeeringuga siduda, siis on võimalik vältida hilisemat rahulolematust ning konflikte elanike ning arendaja või otsustaja vahel.
- **Asutuste poolne kaasamistöö omaks ka mõju inimeste suhtumisele oma osalusvõimalustesse.** Näidates välja positiivset eeskujut ehk teadlikult võttes kuulda elanike arvamusi ning neid kaasates võib üldisemalt aidata kaasa elanike passiivse mentaliteedi muutmisele. Seega on osaluse võimaldamisel ka laiem tulemus.

„Kui nii öelda ülevalt poolt otsustajad ka ikka teadlikult võtavad siis ka inimesi kuulda ja see ka jõuab inimesteni, et on võimalik mõjutada otsuseid, et see ei ole mõttetu ajaraiskamine, ma arvan, et see aitab väga palju.“

- **Elanike osaluse suurendamisel aitaks kaasa ka muudatusi puudutavate teadaannete muutmise inimlikumaks ehk sisukamaks ning tavainimesele arusaadavamaks.** Leiti, et selle eelduseks on, et iga teadet kirjutav ametnik on

motiveeritud ning ka hästi informeeritud ehk teab põhjalikumalt teate sisu ning saab aru, kellele see kõige enam võiks olla suunatud.

5. LISA I: Vastused avatud küsimustele

Palun kirjeldage, mida selles olukorras tegite? (küsimus suunatud neile, kelle ümbruskonnas on kunagi tehtud otsuseid või muudatusi, mis mõjutaks nende elukeskkonda, ning kes on selles olukorras midagi ette võtnud)

1. andsin allkirja jäätmeheidla avamise vastu
2. andsin allkirja kaevandamise vastu valla territooriumil
3. Antsin allkirja tööstusobjekti mitte ehitamiseks elurajooni.
4. arutasime naabritega tekkivat olukorda, see rahaldas meie ootusi.
5. avaldasin arvamust
6. Avaldasin arvamust erinevate tegevusstenaariumite eelistest/puudustest
7. ei nõustunud naaberkrundile ühepereelamu asemele 7 boksiga ridaelamu ehitusest loomulikult võitis arendaja keda toetasid linnaplaneerijad mõttetu on rääkida kaasaraäkimisest loodussõbraliku keskkonna osas kui vastas on kasuanded arendajad
8. Ei nõustunud uue hoone kõrgusega
9. Et tuhala nõiakaev jääks alles, andsin selleks oma allkirja.
10. kiri linnavalitsusele
11. Kogusime allkirju ja esitasime kirja vallavalitsusele
12. konstateerisin tehtud otsust
13. kontakteerusin probleemi korral kohaliku omavalitsusega
14. Korraldasime külakogukonnaga protestikoosolekuid ja tegime omapoolseid ettepanekuid probleemi lahendamiseks(küsimus seisnes tuulikupargi rajamises põllumaadele)
15. Külakoosoleksaatsime avalduse/nõuded valda ja vastavale firmale
16. Küsisin toetust
17. Liitusin petitsiooniga, et loodust ei rikutaks
18. Looduskaitse Seltsi esindajana kiri kohalikule omavalitsusele
19. Minu suvila naabrusse taheti ehitada elamu. Mulle esitati projekt mille järgi pidi see olema 1,5 korruseline. Hiljem aga kerkis 2-kordne maja. Protestisime koos naabritega, kuid see enam tulemusi ei andnud.
20. Mõnel puhul olin vait, sest ei leidnud moodust sekkuda või ei teadnud oma õigusi. Mõnel puhul osalesin planeerimises, tegin omapoolseid ettepanekuid, andsin kooskõlastusi.
21. Oldi arvestatud juba muutuva keskkonnaga ja kõik ehitati viisakalt.
22. Olen külavanem ja teen pidevalt päringuid ning kogukonna esindajana ettepanekuid kohalikul tasandil planeeringute ja kaevanduslubade osas. Õigus osaleda on olemas, kuid KOV moonutab teadlikult informatsiooni ning viimase kümnekonna aasta jooksul järjekindlalt sõidetud üle inimeste arvamusest.

23. Olen osalenud nii poolt-, kui vastuaktsioonides, suuliselt ja kirjalikult.
24. olin vastu kuid minu argumente ei arvestatud
25. Oma tänava inimeste allkirjad kogusime ja kirjutasime ühise kirja miks me ei soovi seda asutust enda tänava kõrvale. Vallavalitsus kutsus meid kohale ja selgitas olukorda.
26. Osalesin aktiivselt ehituse keskkonnamõju hindamise protsessis.
27. Pöödsin KOV asja selgitust saada
28. Pöördusin keskkonnaameti poole
29. postitasin vaid netti, kuna ei tea mida teha
30. Protestisin
31. Püüdsin kaitsta Kuldkäokinga kasvupiirkonda
32. püütsin teehituse käigus taastada olematut bussiliiklust.
33. Saatsin kirja keskkonnaministariumisse (mujale ei osanud saata), kus põhjendasin, miks ma nii arvan.
34. Suhtlesime otseselt ehtajaga, et tööde käigus ei aetaks kinni äravoolukraavi.
35. teatasin seaduserikkumisest
36. teavitasin ajakirjandust
37. Tegemist oli suure metsa lageraiega, keeruliste omandisuhetega, kohalikud elanikud küll sõdisid selle vastu, aga kahjuks võitis RAHA
38. Tutvusin detailplaneeringuga, käisin infokoosolekutel
39. Uurisin ehitusloa tingimusi
40. Valla volikogu liikmena osalen volikogule esitatud sellealaste eelnõude arutamistes ja hääletustes.
41. vastasin esitatud küsitlusele ehitatava objekti võimalike mõjude kohta
42. Võtsin ühendust detailplaneeringu eest vastutava organisatsiooniga. TULEMUS NULL

Palun täpsustage, miks Te ei teinud midagi? (küsimus suunatud neile, kelle ümbruskonnas on kunagi tehtud otsuseid või muudatusi, mis mõjutaks nende elukeskkonda, ning kes ei ole selles olukorras midagi ette võtnud)

1. Antud tööd ei häirinud elukeskkonda, uue maja rajamisel parandati ümbruse esteetilist ilu.
2. Ehitamine toimus kooskõlas kehtiva detailplaneeringuga, mis, tõsi küll, oli kehtestatud aastaid tagasi ja elule jalgu jäänud.
3. Ei arvanud et ühe inimese arvamus korda läheb.
4. ei häirinud
5. ei jõudnud
6. ei lastudki kaasa rääkida

- 7.** *ei ole osalenud sellistel koosolekutel, kuid olen teadlik, et need on vähemalt 1 kord aastas kõigile valla elanikele toimunud.*
- 8.** *ei olnud vajadust*
- 9.** *ei olnud vajadust sekkuda kuna kõik oli seaduslik.*
- 10.** *Ei olnud varasemat teavet*
- 11.** *ei olnud võimalik midagi muuta*
- 12.** *Ei pidanud vajalikuks*
- 13.** *ei teadnud, kuidas oleks võimalik midagi teha.*
- 14.** *ei teatanud rikkumistest*
- 15.** *Ei tundnud tugevat seost*
- 16.** *Ei usu, et minu sõna midagi muudab. Samuti ei soovi enda nime siduda/kirja panna.*
- 17.** *Elukeskkonna muutuste vastu ei olnud mul midagi.*
- 18.** *elumaja ehitusele ei pane lihtkodanik kätt ette.*
- 19.** *Esmakordselt arvestati nõudmistega, kuid aastaid hiljem ei teavitatud ja tehti ikka planeering ära.*
- 20.** *hoone ja maantee vahele oli ette nähtud ja ehitati müratõkkesein, seetõttu müratase ei suurenenud*
- 21.** *Ida-Virumaal Aidu külade maadele ehitati N-Liidu ajal (1970 ja edasi) Oktoobri Karjäär. Majad maksti mingil määral välja. Karjäär lõpetas tegevuse 1212. aastal, kuid on ikka osaliselt relvastatud valve all. Miks teie ei tee midagi, ja esitate lolle küsimusi. Minge vaatama ja saate tina.*
- 22.** *Jäin asjaga rahule, mis tehti.*
- 23.** *keegi ei tundnud huvi*
- 24.** *Kuna olin kogu protsessist eelnevalt hästi informeeritud ja miski neis mind ei häirinud*
- 25.** *Lihtsal inimesel pole sõnaõigust.*
- 26.** *mida see muutnuks?*
- 27.** *mind ja kedagi teist ei seganud uute majade ehitamine tühermaale*
- 28.** *Minu argumendid ehituse vastu olid pigem emotsionaalsed (vähem rohelust, elukeskkonna isikupära minetamine jmt)*
- 29.** *Minu arvamust ei küsitud.*
- 30.** *Minu käest ei küsitud.*
- 31.** *minu otsust ei võeta kuulda*
- 32.** *minu soov ei sõltunud minust vaid valla ressirsidest*
- 33.** *minule ei sobinud aruteluaeg linnavalitsuses ja minu arvamust poleks nagunii kuulda võetud*
- 34.** *Mõtetu peaga vastu seina joosta, raha paneb asjad paika.*
- 35.** *nooremata sekkusin, aga nüüd loobusin*

- 36.***Oli juba ehitatud valmis.*
- 37.***Olin selleks liiga väike*
- 38.***Olin tookord tööga nii hõivatud, et tööaeg oli väga pikk ja sel ajal ei saanud millelegi muule mõeldagi.*
- 39.***Olukorras ei olnud enam midagi teha - kõik load olid enne väljastatud.*
- 40.***otsus oli juba niivõrd ühehäälnne*
- 41.***Otsustajad ei kuula niikuinii tavainimest.*
- 42.***parandas üldist elukeskkonda*
- 43.***Planeering oli juba otsustatud, seda ainult tutvustati*
- 44.***Põhimaantee suunati mitmeks kuuks ümber minu kodu lähedalt käima - paraku pole selle vastu mul midagi teha.*
- 45.***pole teadnud, et oleks õigus sõna võtta*
- 46.***Polnud midagi võimalik teha, sest suurfirmade vastu ei saa.*
- 47.***Polnud vaja, sest tegu ei olnud keskkonda halvendava tegevusega.*
- 48.***polnud vajadust*
- 49.***Polnud vajadust*
- 50.***polnud võimalik midagi ette võtta*
- 51.***polnud võimalik*
- 52.***Polnud võimalik.*
- 53.***puudus võimalus*
- 54.***sain liiga hilja jaole.*
- 55.***See ei häiri mind, pigem parandab elukeskkonda.*
- 56.***See ei oleks midagi muutnud, milleks raisata oma närve*
- 57.***see poleks midagi aidanud*
- 58.***sellepärast, et linn otsustas ja vastu ei saanud hakata.*
- 59.***sest keegi ei teatanud mulle, et teed hakatakse minu maja ette ehitama, kusjuures ILMA kÕnniteeta.kui sõidutee oli valmis, oli juba hilja midagi teha*
- 60.***Sest keegi ei võtaks kuulda*
- 61.***Sest mulle olid muutused meeltemööda*
- 62.***sest siis kui tegema hakati oli hilja juba midagi teha.Planeerimisel ei jõudnud info minuni ja ma ei osanud seda ka otsida.*
- 63.***Suhtumine, meist lihtsatest inimestest ei olene midagi.*
- 64.***Suured otsused tehakse ilma inimeste käest nõu küsimata.*
- 65.***Tallinnas elades täitis naaberkrundi omanik meie kruntidevahelise niisutuskraavi oma ehitus- ja muu prahiga. Mida ma sain teha suure ja tugeva mehe vastu? Linnaosa vanem nägi seda niikuinii pealt.*
- 66.***teadmatus, veendumus et nagunii üksikisikuga ei arvestata*
- 67.***Tehase ehitamisel minu arvamust ei kuulanud keegi.*

- 68.***Teised tegid ja arvasin, et minu hääl ei maksa enam midagi*
- 69.***Tundub mõtetu isikliku aja raiskamine.*
- 70.***Tuuleveskitega ei sõdita.*
- 71.***üksikisiku arvamus ei loe midagi.*
- 72.***Uue suure ringteedega ristmiku rajamine-mõttetu midagi teha! Pealegi oli see ilmselt mingil määral ka vajalik, kuigi liiklejana seda eriti ei tunneta, kuid võidelda ei tulnud pähegi.*
- 73.***vähene info*
- 74.***võimatu on peatada majade, teede ehitust suurlinnas*

Palun kirjeldage, kuidas menetluses osalesite? (küsimus suunatud neile, kes on kunagi osalenud mõne keskkonnaloa või planeeringu menetluses)

- 1.** *allkirja andmisega vastu otsusele.*
- 2.** *andsin allkirja projektile nõusoleku märgiks*
- 3.** *asulas korraldatud arutelukoosoleku kaudu*
- 4.** *Avaldanud oma seisukoha suuliselt või kirjalikult.*
- 5.** *Eksperdina*
- 6.** *Esitatud planeeringute menetluses Looduskaitse Seltsi kohaliku osakonna esimehena seisukohad, ettepanekud ja kriitilise märkused. Ühel korral vaidlustatud linna üldplaneeringu üks punkt koos elanike toetusallkirjadega.*
- 7.** *Käisin koosolekul ja kuulasin ning esitasin küsimusi*
- 8.** *Kinnistuomanikuna teinud täiendavaid ettepanekuid ja andnud kooskõlastusi oma kinnistut puudutavatele planeeringutele.*
- 9.** *Maja planeerigul looduskaitse alasse , kuna maaa on minu oma!*
- 10.** *MTÜ aktivistina osalesin protsessi etappidel*
- 11.** *naaberkrundile ridaelamu ehituse planeerimisel ühepereelamu asemele,loomulikult ei saa nõustuda kui naaberkrunt ehitatakse täis pea 100% - liselt minu rahu ja privaatsus on häiritud*
- 12.** *Nõmme Halduskogu liikmena komisjonides*
- 13.** *Olin omavalitsusametnik*
- 14.** *On olnud võimalus osaleda mõnedel detail planeeringute aruteludel*
- 15.** *Osalemine ettevalmistuses, avaliku arutelu järel ettepanekud ja vaidlustamised.*
- 16.** *Osalesin uuringu korraldamisel*
- 17.** *Planeeringus läbi arndusprojekti, projekti partneri esindajana*
- 18.** *projekteerijana*
- 19.** *Puhastus metsa ja seda ümbritsevate piirkondade.*

20.*saadeti küsitlus*

21.*Seoses koolitööga*

22.*suvila rajoonis kaitsevööndi ehitamisel*

23.*Tegime taotlusi puurimislubade saamiseks.*

24.*Tuli kiri ja täitsin selle.*

25.*Üldkoosolekul-arutelul*

26.*Vallavolikogu liikmena nii komisjonis kui istungitel.*

27.*vallavolikogus*

28.*Vastaskrundile elamu ehitamise planeering*